

Alemdar Gazetesi'ni Kim, Niçin ve Nasıl Kapatmış?

Who, Why, And How Was The Alemdar Newspaper Shut Down?

Hasan Çelik*^{ID}

Öz

Mütareke Döneminin karışık siyasi atmosferi hemen her alana sirayet etmiş, bir yandan İstanbul Hükümetinin diğer yandan işgal kuvvetlerinin uygulamaları yönetimde zafiyete sebep olmuştur. Siyasi arenada olduğu kadar kamu görevlerinde de bir bakıma yetki karmaşası yaşanmaktaydı. 1919'da iki kez İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi görevinde bulunan Halil Nedim'in uygulamaları bu karmaşa içinde istisnai bir örnek oluşturmaktadır. Nitekim Halil Nedim, bu yıllarda birçok kez yetkilerini aşarak kararlar aldığından basında birtakım huzursuzluklara yol açmıştır. Polis müdürünün Alemdar gazetesini yetkilerini aşarak keyfi olarak kapatması yönetim alanındaki zafiyetin göstergelerindendir. Nitekim Halil Nedim'in süresiz kapattığı Alemdar'ın Meclis-i Vükela kararıyla yeniden neşre başlaması da kanuna aykırı hareket ettiğini doğrulamaktadır. Meclis-i Vükela kararı olmadan kapatılan gazete ilginç şekilde Meclis-i Vükela kararıyla yeniden neşre başlayabilmiştir. Çalışmada sansür tarihi açısından ilginç özellikleri barındıran Alemdar'ın kapatılma süreci ele alınarak gazetenin kapatılmasının arka planı ortaya konulmuştur. Yetkisi olmadığı hâlde bir gazeteyi kapatmaya kendini muktedir gören Halil Nedim'i bu yola sevk eden sebepler araştırılarak, kapatma hadisenin neden kanunsuz olduğu incelenmiş, böylelikle Mütareke Döneminin karışık ve karmaşık siyasi yapısındaki otorite boşluğunun bir polis memuruna inisiyatif olarak gazete kapatma yetkisi verdiği görülmüştür. Halil Nedim tarafından Alemdar'ın kapatılma süreci, ağırlıklı olarak dönemin süreli yayınları, arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklarla desteklenip vaka analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mütareke Dönemi, Halil Nedim Aşuroğlu, Refii Cevad Ulunay, Alemdar Gazetesi, Basın Tarihi.

Abstract

The turbulent political atmosphere of the Armistice Period (Mütareke Dönemi) permeated nearly every aspect of life. At the same time, the actions of the Istanbul Government and those of the occupying forces led to a weakening of administrative authority in the Ottoman Empire. Just as in the political arena, a confusion over authority was also experienced in public offices. The activities of Halil Nedim, who served twice as the head of the Istanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi in 1919, constitute a striking example of this turmoil. Halil Nedim frequently exceeded his authority during these years, causing unrest among the press. One such indication of administrative weakness was his arbitrary forced shutdown of the Alemdar newspaper without proper authority. That Alemdar, which Halil Nedim had indefinitely shut down, was later allowed to resume publication by a decision of the Council of Ministers (Meclis-i Vükela), confirms the illegality of his actions. Interestingly, although the newspaper had been closed without this council's approval, it was reopened by the same council's decision. This article examines the process behind the forced closure of Alemdar, a case that features notable aspects in the context of censorship history, also revealing the background of what transpired. It also investigates the motivations that led Halil Nedim to believe that he had the authority to shut down a newspaper without having the legal power to do so, while examining why this act was unlawful. In doing so, it demonstrates how the chaotic and unstable political structure of the Armistice Period created a power vacuum in which a single police official felt empowered to take such a bold initiative. The shutdown process of Alemdar, as analyzed by Halil Nedim, is examined through case studies, supported by the period's print media, archival documents, and secondary sources.

Keywords: Armistice Period, Halil Nedim Aşuroğlu, Refii Cevad Ulunay, Alemdar Newspaper, Press History.

* Sorumlu yazar - Corresponding author & Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi ce.hasan6@gmail.com

Araştırma Makalesi - Research Article & Benzerlik / Similarity: 2

Başvuru - Submitted: 2 Haziran 2025 & Kabul & Accepted: 3 Ekim 2025

Atıf & Citation: Çelik, H. "Alemdar Gazetesini Kim, Niçin ve Nasıl Kapatmış?", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 28 (2026): 94-128.

Giriş

1877 yılında İstanbul’da doğan Halil Nedim [Aşuroğlu], İbrahim Bey ve Fatma Hanım’ın oğludur. 29 Nisan 1893’te gittiği Mekteb-i Harbiyeden 13 Mart 1895’te 311-87 sicil numarasıyla mülazım-ı sani [teğmen] rütbesiyle mezun olduktan sonra Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarına katılmıştır. Miralay rütbesiyle 7. Fırka Kumandanlığında görevliyken 1917’de emekliye ayrılarak, 9 Nisan 1945’te Teşvikiye Caddesi’ndeki 29-3 numaralı apartmanın iki numaralı dairesinde ölmüştür.¹ Halil Nedim, 1917’de ordu-dan emekli olduktan sonra iki kez İstanbul’un Polis Müdiriyet-i Umumiyesi görevini üstlenmiştir. İlk olarak 4 Aralık 1918 tarihinde İstanbul Polis Müdiriyet-i Umumiyesi görevine getirilmiş,² 13 Mayıs 1919 tarihine kadar bu görevde kalmıştır. Yaklaşık beş ay bu görevini sürdürdükten sonra 12 Haziran 1919 ila 21 Haziran 1919 tarihleri arasında on gün süreyle ikinci defa aynı göreve tayin edilmiştir.³ 7 Kasım 1918’de Sadrazam İzzet Paşa kabinesi istifa edince, 11 Kasım 1918’de Tevfik Paşa Kabinesi teşekkül etmiş ve bu yeni kabinenin Harbiye Nazırlığına ise Ferik Abdullah [Kölemen] Paşa getirilmiştir.⁴ Hatıratında yazdığına göre, Halil Nedim’in İstanbul Polis Müdürü olmasını sağlayan kişiye Ferik Abdullah Paşa olmuştur; çünkü Trablusgarp Harbi sırasında Garp Ordusu, Balkan Harbi’nde ise Şark Ordu Kumandanıyken Birinci Kolordu, Birinci Nişan Alayı ve Birinci Plevne Nişancı Taburunun kumandanlıklarıyla, Abdullah Paşa’nın emri altında çalışmış,⁵ bu suretle de paşanın dikkatini çekmiştir. Halil Nedim, Harbiye Nazırlığı için paşayı tebrik etmeye gittiği zaman Çanakkale ve Kafkas cephelerinde meydana gelen olaylar hakkında paşaya bilgi vererek, ordunun son durumu hakkında alınması gereken tedbirlerden bahsedip Anadolu’da harekâta geçilmesini anlatmıştır. Bu suretle Abdullah Paşa’nın dikkatini bir kez daha çeken Halil Nedim o gece paşayla geç saatlere kadar görüşmüş, Abdullah Paşa kendisine şu emri vermiştir: “*Her gün Harbiye Nezareti’nde Paşa’nın nezdinde isbat-ı vücud etmek ve verilecek emre göre hareket eylemek.*”⁶ Abdullah Paşa öncelikle Feshane Fabrikası’ndaki bir milyon liralık vurgun hakkında tahkikat yapılmasını ve ilgili kişilerin ortaya çıkarılmasını emretmiştir. Bir süre bu işle ilgilenen Halil Nedim, incelemesini bitirerek sonucu bir raporla paşaya bildirmiş; fakat kendisinin yazdığına göre paşa çok önem verdiği bu

Resim 1: İstanbul Polis Müdürü olduğu zamanlarda Halil Nedim [Aşuroğlu]; *Yeni Sabah*, 17 Mayıs 1939, s. 4

¹ Halil Nedim Aşuroğlu, *Mütareke Günlerinde İstanbul Polis Müdürünün Hâtıratı*, haz: Ali Birinci, Yücel Yiğit, (Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2016), vii; Hülya Toker, *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri (Belge ve Fotoğraflarla)*, (Ankara: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2018), 183.

² BOA, BEO, 4545/340803.

³ BOA, İ..DUİT, 40/12; Aşuroğlu, a.g.e., vi.

⁴ DİA, “Abdullah Paşa, Kölemen”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, I (İstanbul 1988), s. 128.

⁵ Söz, 5 Şubat 1919, s. 1.

⁶ Aşuroğlu, a.g.e., 1-2.

meselenin sorumlularını cezalandırmak şöyle dursun takipleri için bile bir icraatta bulunmamış, mesele böylelikle kapanmıştır. Daha sonra Halil Nedim'in İstanbul Muhafız Kumandan Muavinliğine tayini gündeme gelse de, o, böyle önemli bir zamanda büroda çalışmasının istenilen neticeyi vermeyeceğini düşündüğünden görevinden affını talep etmiştir.⁷ Yine Halil Nedim'in hatıratına göre o sıralarda Harbiye Nazırına tehdit mektupları gönderilip, nezaretten çekilmesi talep edildiğinden, Halil Nedim'in Polis Müdür-i Umumiliğine tayini için sadrazama maruzatta bulunulmuştur. Halil Nedim, o zamanlar Tevfik Paşa'nın mühürdarı Yusuf Ziya Bey'le Beşiktaş'ta oturması dolayısıyla tanışmaktadır. Bir yandan Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'nın, diğer yandan Yusuf Ziya Bey'in aracılığı ve tavsiyeleriyle Halil Nedim, Tevfik Paşa'nın Ayaspaşa'daki konağına çağırılarak polis müdürlüğüne teklif edilmiş, bunun üzerine dört gün içinde iradesi çıkarılarak, 4 Aralık 1918'de polis müdürlüğüne tayin edilmiştir.⁸ *Alemdar*'ı kapatılmaya götüren süreç ise Halil Nedim Bey'in Polis Müdiriyyet-i Umumiyesi'ne atanması ve ardından İttihat ve Terakki üyelerinin tutuklanmasıyla başlamıştır.

30 Ocak 1919'da İttihat ve Terakki Fırkası'nın yirmi yedi üyesinin Divan-ı Harbe verilmesi basında büyük yankı uyandırmış, gazeteler günlük olarak meseleyi takip etmeye başlamıştı. İttihat ve Terakki Fırkası'ndan çete diye bahseden Refii Cevad ve gazetesi *Alemdar*, meseleyle yakından ilgilenip, aldığı her bilgiyi haberleştirmeye çalışmaktaydı. Bu haberlerse daha ziyade tutuklulara hapisanede ne şekilde davranıldığı hakkındaydı. *Alemdar*'da tutuklamalardan iki gün sonra bir haber çıkmış, habere göre tutuklanan kişilerin işlerini Tokatlıyan Lokantasının üstlendiği, yeme-içmelerine son derece özenildiği yazılarak devamında şöyle denilmiştir:

*“Müdür-i Umumi Halil Beyefendi Hazretlerinin mevkufın hakkında meşrutî ve kanunî bir surette müsaadekar bulunmaları seza-yı takdir ise de şampanya ve bira misillü meşrubat-ı külliye ile ayş u nuşa badema müsaade etmeyeceklerini kaviyyen ümit ediyoruz. Çünkü iştret keyfi malum a. Şişede durduğu gibi durmaz.”*⁹

Bu yazıda *“meşrubat-ı külliye ile ayş u nuşa badema müsaade etmeyeceklerini kaviyyen ümit ediyoruz.”* [içki içmeye bundan böyle izin verilmeyeceğini ümit ediyoruz] denilse de aslında gazete tutukluların cezaevinde içki eğlenceleri tertip ettiklerini, tutuklulara bu hususta yardım edenin de Halil Nedim olduğu ima edilmekteydi; çünkü yazıdan bir gün sonra Polis Müdiriyyet-i Umumiyesi tarafından *Sabah* gazetesinde bir tezkir yayımlandı ve *Alemdar*'da çıkan yazıların asılsız olduğu söylenip, iddialar reddedilerek böylesi yalan haberleri yapan gazeteler hakkında *“tatbikat-ı kanuniye”*de [kanuni takip] bulunulacağı ilan edildi.¹⁰ Bu arada Halil Nedim, Bekirağa Bölüğü'nün tamiri bitirilip tutuklular oraya nakledilince meselenin kapandığını düşünse de *Alemdar* açısından konu kapanmış gibi görünmüyordu ve gazete 3 Şubat 1919'da yayımladığı bir yazıda, bir önceki haberde yazdıklarının doğru olduğunu iddia etmeye devam etti.¹¹ 4 Şubat 1919'da “Polis Müdür-i Umumisi Firar Etmiş!” başlıklı bir yazıyla da Halil

⁷ Aşuroğlu, a.g.e., 2.

⁸ *İkdam*, 5 Kanun-i Evvel 1918, s. 2.

⁹ *Alemdar*, 2 Şubat 1919, s. 1.

¹⁰ *Sabah*, 3 Şubat 1919, s. 1.

¹¹ *Alemdar*, 3 Şubat 1919, s. 1.

Nedim hakkında “*tatbikat-ı kanuniye*” yapıldığını yazmıştı. *Alemdar* iddiasını ispat için ilgili makama müracaat ederek bilgi almaya çalışmış ve aldığı bilgiyi de 4 Şubat 1919 tarihli yazısında yayımlamıştı. O yazıda öncelikle Halil Nedim’in meslek hayatından bahseden gazete, Meşrutiyet zamanlarında kolağası rütbesiyle Tabur Kumandanlığındayken bölüğün en güzide zabıtlarından olduğunu, “*şık üniformasıyla*” İstanbul’da kıtasının başında âmirlerinin beğenisini kazandığından Birinci Dünya Savaşı’nda da kendisinden aynı tavrın beklendiğini; fakat Miralay Halil Bey’in harpte yiğitliğiyle değil, acz ve korkaklığıyla âmirlerinin gözünden düştüğünü söylemişti. Aynı zamanda askerî harekâtı iyi idare edemediğini, hatta fırka kumandanı olduğu zaman cepheden kaçtığını, ordu kumandanının da kendisini Divan-ı Harbe sevk ettiğini iddia etmişti. Ordu Kumandanlığının emri üzerine ise Halil Bey İstanbul’a gönderilerek Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetince kendisinin evrakı Umur-ı Mehakim Müdüriyetine verilmiş, Mehakim Müdüriyeti de Halil Bey’in evrakını Divan-ı Harbe emanet etmişti. Teceddüt Fırkası Reis-i Ayan azasından Hüsnü Paşa’nın başkanlığı altında kurulan Divan-ı Harp meseleyi incelemiş; fakat mahkeme reisi Halil Bey’in evrakını muhafaza etmesine rağmen hiçbir muamele yapılmamıştı.¹² Halil Bey, bu iddiaya Söz gazetesindeki mülakatında cevap vermişti. Anlattığına göre, İstanbul’a geldikten sonra bahsi geçen evrak bir sene kadar Mahmut Kemal Paşa nezdinde kalmıştı. Halil Nedim Bey de Harbiye Nazırına müracaat etmiş, evrak hızlıca sonuçlandırılmak üzere Erkân-ı Divan Harbine gönderilmişti. Mesele iyice incelendikten sonra da Halil Nedim, davadan beraat etmişti;¹³ fakat Erkân-ı Divan-ı Harbi, hüküm beratını kendisine tebliğ edemeden lağvedilip, bütün vazife ve evrakı Müşir Kâzım Paşa’nın başkanlığındaki Divan-ı Harbe devredildiğinden, Kâzım Paşa’nın Halil Bey hakkındaki beraat kararı ancak 1919’un Mart ayında kendisine tebliğ edilebilmişti.¹⁴

Buraya kadar daha ziyade Refii Cevad ve gazetesinin iddiaları şeklinde devam eden süreç, gün geçtikçe farklı bir yöne evrilmiş, bu defa iddialar karşılıklı olmaya başlamıştı. İttihat ve Terakki üyeleriyle beraber Emanuel Karasu’nun da tutuklanması, ardından da Kemal Bey’in Heyet-i Teftişîye Müfettişliğinden azli, Refii Cevad’ı meseleye doğrudan dahil etmişti. Refii Cevad’ın amacı Emanuel Karasu ile görüşerek, kendisini hapishaneden kurtarmaksa da, Halil Nedim’in bu görüşmeye karşı çıkması meseleyi başka bir tarafa evirmişti. Refii Cevad, gazetesinde Emanuel Karasu’nun tutuklanmasının haksız olduğunu vurgulayıp, bir an önce serbest bırakılmasını isteyerek, birtakım iddialar ortaya atmıştı. Bunun üzerine Halil Nedim gazetelere mülakat vererek bu defa kendisi de Refii Cevad hakkında iddialarda bulunmuştu. Ortaya atılan her iddia bir diğeri tarafından karşılanmaya ve iddialar çürütülmeye çalışılsa da mesele tam anlamıyla çözülememişti. Refii Cevad tarafından yazılan her yazı aleyhine olmakta ve gün geçtikçe gazete kapatılmaya daha da yaklaşılmaktaydı. Refii Cevad’ın yazılarında daha sert bir üslup takınmaya başlamasıysa, Halil Nedim’e çareyi gazeteyi kapatmakta aratmıştı.¹⁵

¹² *Alemdar*, 4 Şubat 1919, s. 1.

¹³ *Söz*, 5 Şubat 1919, s. 2.

¹⁴ *İkdam*, 4 Mart 1919, s. 2.

¹⁵ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 29-30.

Halil Nedim tarafından *Alemdar* gazetesinin kapatılma sürecini dönemin süreli yayınları, arşiv belgeleri ve ikincil kaynaklarla desteklenip vaka analizi yöntemiyle inceleyen bu makalede döneme ilişkin belgeler bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Vaka analizi, sosyal araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Vaka analizinde analiz birimi, bir birey, aile, hane halkı, topluluk, kuruluş, olay veya karar olabileceği gibi, vaka analizinin politika alanını da kapsayabileceği belirtilmiştir.¹⁶ Vaka analizlerinde araştırmacılar herhangi bir teoriden hareket etmek yerine anılan vakanın kendisiyle özel olarak ilgilenmektedir. Bu nedenle araştırmacıların çalıştıkları vakanın ötesinde bir genelleme yapma ideallerinin bulunmadığı vaka türleri “betimleyici” vaka olarak ifade edilmektedir. Bu türden bir vaka analizi stratejisi; bir programı, olayı, faaliyeti, süreci veya bireyi derinlemesine inceleyen nitel bir araştırma tasarımıdır.¹⁷

Bu makalede, süreli yayınlardan ve arşiv belgelerinden yararlanarak Mütareke Dönemi’nde Halil Nedim’in yetkisini aşan bir biçimde *Alemdar*’ı kapatması meselesine odaklanılmıştır. Zira bu olay istisnai bir uygulama olarak incelenmeye değer bulunmuştur. Dönemin gazetelerinden, arşiv belgelerinden ve Halil Nedim’in hatıratıyla beraber, diğer ikincil kaynakların taranması suretiyle elde edilen bilgiler, bir sistem dâhilinde bir araya getirilmiştir. Dönemi, dönemin basınını ve bu istisnai olayı derinlemesine inceleyen çalışma, herhangi bir teoriden yararlanma ve bu vakanın ötesinde bir genelleme yapma amacı taşımamaktadır. Makale, sadece bu olayın kendisini özel olarak incelemeye ilgilenmekte, bu kapsamda da dönemin basınına, sansür uygulamalarına, siyasi ortamına, kişisel çatışmalarına ve bunlardan doğan bu istisna olaya açılım getirmektedir.

1. Mütareke Dönemi’nde Basına Yönelik Sansür Uygulamaları

Türk topraklarında çıkmış ilk gazetelerden bu yana gazete kapatma, sansür olayları matbuatta görülüyordu; fakat Mütareke Dönemi’nin sansürü kendinden önceki devirlerden çeşitli açılardan farklıydı. Bu döneme kadar ki gazete kapatmaları daha ziyade hükümetin muhalif sesleri susturması içindi ve kimi zaman kapatmalar/tatiller jurnaller sonucu gerçekleşiyordu. Özellikle II. Abdülhamid Dönemi’nde padişaha, gazeteler jurnal edilir; bir makaleye, bir cümleye türlü türlü manalar verilerek, ilgili gazetenin birkaç gün tatil edilmesine sebep olunurdu.¹⁸ Bu böyle olmakla beraber, kapatma davalarında bir biçimde hükümetin dahli vardı ve kapatma kararını her zaman hükümet verirdi. Yine de bir memurun keyfi bir şekilde gazete kapattığına henüz rastlanmamıştı. Bu da 1919’da Halil Nedim tarafından *Alemdar*’ın yetkisi dışında kapatılması bir ilk olarak basın tarihine geçecekti.

¹⁶ Winston Tellis, “Application of a case study methodology.” *The Qualitative Report* 3/3 (1997): 1-17; Robert K Yin, *Case study research and applications: Design and methods*, (Los Angeles: Sage Publications, 2014).

¹⁷ Norman Blaikie, *Designing social research*, (UK: Polity Press, 2002).

¹⁸ Süleyman Kâni İrtəm, *Abdülhamid Devrinde Haftiyelik ve Sansür: Abdülhamid’e Verilen Jurnaller*, haz: Osman Selim Kocahanoğlu (İstanbul: Temel Yayınları, 1999), 237-238.

15 Şubat 1857 tarihli *Matbaalar Nizamnamesi*'nden başlamak üzere, sonraki yıllarda çıkan diğer nizamnamelerde de gazete/dergi açma ve kapatma yetkisi devletin elindeydi. İstisna olarak 1857'deki nizamnamede polise de böyle bir yetki verilmişti;¹⁹ fakat bu da devletin gözetimindeydi. Bununla beraber, matbuat nizamnamelerindeki gazete/dergi kapatmalarının gerekçeleri hemen hemen ortaktı: Devletin iç ve dış güvenliğini tehdit edecek yayınlar yapan gazeteler devlet tarafından kapatılabilecekti. Nitekim 18 Temmuz 1909'da yasalaşan *Matbuat Kanunu*'nda da aynı husus vurgulanmıştı. Bu kanunla sansür kaldırılmışsa da, devletin güvenliğini bozucu yayınlar yapan gazeteler hükümet tarafından açılacak dava sonuçlanıncaya kadar tatil edilebilecekti.²⁰ 9 Kasım 1913 tarihli geçici kanunda da aynı şekilde bir gazetenin kapatılma şartı devletin iç ve dış güvenliğini bozması olarak gösterilmişti. Burada da kapatma yetkisi Meclis-i Vükela, yani Bakanlar Kurulu'nundu.²¹ Görüldüğü üzere, ilk nizamname istisna daha sonraki diğer bütün nizamnamelerde bir gazete yahut dergiyi kapatma kararını ya mahkemeler ya da Meclis-i Vükela verebilirdi. Bunun dışında kanunlar herhangi bir memura böylesi bir yetki vermemişti. Dolayısıyla Halil Nedim'in bu süreçteki tavrı, basın tarihi adına bir ilk olarak tarihteki yerini almıştı. Halil Nedim'in buradaki uygulaması o zamana kadarki yegâneliğini korusa da Cumhuriyet'ten sonra benzer uygulamalar görüldü, 1931'deki "Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası"ndan²² sonra "Matbuat Müdür-lüğünün bir telefon emriyle gazeteler"²³ kapatılabilecek; fakat yine burada da bir gazetenin kapatılabilmesi için hükümet emri aranacaktı.

Mütareke Dönemi'nde tek bir sansür mekanizması yoktu. Hem İstanbul Hükümeti hem de işgal kuvvetleri ayrı ayrı basını denetliyor, yazıları sansürden geçiriyordu.²⁴ 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanınca, Türk basınında özgürlük havası esmeye ve sansürün kaldırılacağı söylentileri İstanbul basınında yazılmaya başlandı. 2 Aralık 1918'de ise Tevfik Paşa kabinesi söylentilere bir son vererek, o tarihten itibaren gazetelerin neşredilmeden evvel sansüre tabi tutulacağını ilan etti.²⁵ Buna göre "*İtilaf Devletleri'nin askerî harekâtı hakkında, halkı galeyana getirecek ve ayrılık*

¹⁹ *Düstur*, II (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1872-1873), 227-228.

²⁰ Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın: Dünyada ve Türkiye'de Sansür, Baskı ve Yönlendirme*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 60.

²¹ Ayşe Eryaman, "1909 Matbuat Kanunu Matbuat Hürriyeti Getirdi mi? İkinci Meşrutiyet Osmanlı Meclisi Mebusan'ında 'Matbuat Hürriyeti' Tartışmaları (1909-1914)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 48 (2020): 52.

²² 8 Ağustos 1931 yılında *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Matbuat Kanunu*, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk basın yasası olarak kabul edilir. *Matbuat Kanunu*'nun 50. maddesinde gazetelerin kapatılma şartları şöyle belirlenmiştir: "Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile gazete veya mecmualar muvakkaten tatil olunabilir. Bu suretle kapatılan gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. madde hükmü tatbik olunur. Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz." *Resmî Gazete*, 8 Ağustos 1931, s. 735.

²³ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018), 119.

²⁴ Bu dönemdeki sansürün işleyiş tarzı için bkz: Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Çevremde*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015), 48-50; Halikarnas Balıkcısı, *Mavi Sürgün*, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 1983), 36-38.

²⁵ *Vakit*, 2 Kanun-i Evvel 1918, s. 2.

çıkartabilecek, padişaha karşı saygısız, büyük devletlere düşmanlık güden ve hükümet şeklini değiştirmeye yönelik yayınlar”²⁶ yapılamayacaktı. 20 Ocak 1919’da ise İtilaf Devletleri de sansüre dâhil oldu ve 5 Şubat 1919’da Sultan Vahidettin tarafından yeni sansür kararnamesi yayımlandı. Yedi maddelik bu kararnameye göre, belirlenen yasaklara uymayanlar hakkında yapılacak işlemler için Divan-ı Harb-i Örfi; hükümlerin uygulanması içinse Harbiye ve Dâhiliye nazırları görevlendirilmişti.²⁷ Bu kararnamede de herhangi bir memura doğrudan yetki verilmiyordu. Yine de sansür memurları, gazetelerin tatil edilmesine yahut kapatılmasına dolaylı yoldan etki edebiliyorsa da doğrudan etkileri söz konusu değildi. Yazılar baskıya verilmeden önce sansür memurunun öne geliyor, şayet buradan geçerse yayımlanabilir izni alabiliyordu. Müsaade alınamazsa ya yazı tamamen o günkü sayıdan çıkarılıyor ya da ilgili yerleri değiştiriliyor bazen de sansür memurunun üzerini çizdiği yerler boş şekilde yayımlanıyordu. Dolayısıyla sansür memuru bir yazının yayımlanabileceği yahut yayımlanamayacağından sorumluydu. Bu açıdan sansür memurluğu önemli bir işti ki II. Abdülhamid Dönemi’nden itibaren bu memuriyet önem kazanmıştı.²⁸ Sansür memurları yönetmelik maddelerini keyiflerine göre sağa sola çekip, yazıların ya da kelimelerin üzerlerini kırmızı kalemle çizseler²⁹ de en fazla yapabilecekleri ilgili yazının yayımlanmasına engel olmaktı. Bununla birlikte bir memurun yetkilerini aşarak gazete kapatması bir yana hükümet, yazıların sansürlenmesinde de işin suistimal edilmesini istemiyordu. Örneğin; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde yer alan bir belgeye göre Milli Mücadele senelerinde Pozantı Mıntıkası Müfettişi, müfettişliğin iki resmî telgrafını keyfî bir biçimde sansürlediğinden, Mıntıkası Müfettişinin *gayr-i kanunî* hareketlerine nihayet vermesi istenmişti.³⁰ Bir başka belgede ise aynı şekilde 12’nci Kolordu Kumandanı Yarbey Selahattin Bey’in Konya’da postalara keyfî bir şekilde müdahale ettiğinden şikayet edilmişti.³¹ Görüleceği üzere hükümet, memurların keyfî davranışlarından memnun değildi ve bu gibi davranışların önünde geçmek için ilgili mercileri uyarmaktaydı. Böylesi keyfî durumlar için Refik Halid, hatıralarında şunları yazmıştı:

“... her kumandan dilediği tarzda mıntikasını idareye başlamış, mesela birisi mukavemet emrini verirken, bir diğeri de muhaberata sansür vazı gibi en son başvurulması lazım gelen en güç ve en arızalı bir tedbire, ani bir kararla, kendiliğinden müracaat edivermişti. Kimbilir yarın daha neler öğrenecek, nelerden ne gibi hadiselerin zuhurunu öğrenecektik.”³²

Sadece İstanbul Hükümeti değil, işgal kuvvetleri de sansür memurlarının başına buyruk hareket etmesinden rahatsızdı. Nitekim, İstanbul’un işgaline dair ilk isyan bayrağını açan Süleyman Nazif’in meşhur “Kara Bir Gün” makalesinde sansürlenmesi

²⁶ Hasan Çelik, “Mütareke Dönemi Türk Kültür ve Edebiyat Hayatı 1918-1922” (Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi 2024), 114.

²⁷ BOA, MV, 250/25.

²⁸ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007), 49.

²⁹ Cevdet Kudret Solok, *Abdülhamit Döneminde Sansür I*, (İstanbul: Cumhuriyet, 2000), 52.

³⁰ BOA, DH.EUM.SSM, 35/30.

³¹ BOA, DH.KMS, 52/14. Bkz: Ender Korkmaz, “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 19-20 (2012): 29.

³² Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2009), 265.

gereken yerleri sansürlenemeyerek, yazının yayımlanmasına müsaade eden Aziz Hüdayi Bey'in Fransız Sefarethanesi tarafından tutuklanması³³ bu duruma başka bir örnekti. İstanbul Hükümeti'ne zarar verecek, işgal kuvvetlerini rencide edecek, Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'yi destekleyecek veya devletin güvenliğini ihlal edecek yazıları sansür engelliyordu. Bu kurallara uymayan gazetelerin sonu ise ya tamamen kapatılmak ya da geçici olarak tatil edilmektir. Örneğin; *Atı* gazetesi, 8 Kanun-i Evvel [Aralık] 1918'deki bir yazısından ötürü, devletin iç ve dış güvenliğini ihlal ettiği gerekçesiyle Meclis-i Vükela kararıyla geçici olarak kapatılmıştı.³⁴ Hüseyin Hilmi tarafından *İştirak* gazetesinin yerine çıkarılan *İdrak* de Damad Ferid Hükümeti aleyhindeki "Fırkaların Millete Beyannamesi"³⁵ başlıklı yazıyı sansür memurlarından habersiz yayımladığı için süresiz olarak kapatılmış,³⁶ gazetesinin sorumluları da Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edilerek, sahibi Hüseyin Hilmi ise tutuklanmıştı.³⁷ Devletin güvenliğine zarar verdiği gerekçesiyle kapatılanlar yalnızca Türkçe gazeteler değildi. *Ekler*, *Neologos*, *Aryamant* gazeteleri de aynı gerekçeyle süresiz kapatılmıştı.³⁸ Hükümet aleyhindeki yayınlar fazla-laşınca, bu defa "İdare-i Örfiye Cari Olan Mahallerde Her Nevi Kütüb ve Resail ve Evrak ile Matbuat-ı Mevkute ve Gayr-i Mevkute Hakkındaki 4 Cemaziyülevveli 1337 Tarihli Kararnameye Müzeyyel Kararname" *Resmî Gazete*'de yayımlanarak hükümet aleyhindeki yayınlar yasaklanmıştı.³⁹

Peş peşe sansür kararnameleleri yayımlanıp gazetelere ve dergilere sansür uygulanırken, Millî Mücadele Dönemi'ndeki Türk basını da ikiye ayrılmıştı: Millî Mücadele'ye taraftar ve muhalif basın. Muhalif basın tarafını Ali Kemal'in *Peyam* (1920'de Sabah'la birleşerek Peyam-Sabah adını almıştır), Refii Cevad'ın *Alemdar* ve Sait Molla'nın *Yeni İstanbul/Türkçe İstanbul* gazetelerini üstlenmişti. Dergilerden ise Refik Halid'in çıkardığı *Aydede* bunlardandı. Muhalif basın sadece İstanbul ile sınırlı değildi. Anadolu'da da Millî Mücadele karşıtı yayınlar çıkıyordu; yerel olduklarından okura kolayca ulaşabiliyorlardı; işgal güçlerinin her çeşit desteğinden faydalanıyordu. Bu tarz gazeteler "düşman hizmeti"ndeydi ve para-pul sıkıntıları olmamıştı. Trabzon'da çıkan *Selamet*, Balıkesir'deki *İrşad*, Adana'da çıkan *Ferda* bu tarz gazetelerden sadece birkaçıydı.⁴⁰ İstanbul'daki Millî Mücadele karşıtı gazetelerin Anadolu'ya girmesi zaten Mustafa Kemal Paşa tarafından yasaklandığından,⁴¹ Anadolu'da bu görevi yukarıda adları anılan gazeteler üstlenmişti. İstanbul gazetelerinden *İkdam*, *Akşam*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkar*, *Zaman*, *Yeni Gün* gibi devrin yayın organları ise Millî Mücadeleyi

³³ BOA, DH.KMS, 49/93.

³⁴ *Yeni Gün*, 10 Kanun-i Evvel 1918, s. 2; Ayrıca bkz: BOA, MV, 213/55.

³⁵ *İdrak*, 22 Temmuz 1919, s. 1.

³⁶ BOA, MV, 215/15.

³⁷ BOA, MV, 216/84; BOA, MV, 216/111.

³⁸ *Sabah*, 27 Kanun-i Evvel 1918, s. 2.

³⁹ *Takvim-i Vekayi*, 7 Ağustos 1920, s. 1-2.

⁴⁰ Orhan Karavelioğlu, *Ali Kemal: Belki de Bir Günah Keçisi*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2009), 46-47.

⁴¹ Yücel Özkaya, "Millî Mücadele'de 'Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/2 (1985): 589.

destekliyordu.⁴² Özellikle Ali Kemal, Refii Cevad ve Refik Halid Millî Mücadele'yi, İttihat ve Terakki'nin yeni bir oyunu gördükleri için karşıydılar ki yazılarında bunu açıkça ifade ediyorlardı. Bu yıllarda Millî Mücadele karşısında tavır alan üç gazete ve bir de derginin tutumu, basında rahatsızlığa sebep oluyordu. Özellikle *Alemdar* ve *Peyam-Sabah* gazeteleri Millî Mücadele'ye ve liderlerine karşı halkı tahrik ediyor, hükümetten bu duruma son vermesini istiyordu.⁴³ 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz'un 30 Ağustos 1922'de zaferle sonuçlanması üzerine Millî Mücadele'ye karşı çıkan Türkçe basın ile ayrılıkçı azınlık basını bir anda ortadan kayboldu.⁴⁴ Muhafız basın tarafını temsil edenlerden Ali Kemal, muhalifliğini cezasını 1922'nin Kasım ayında İzmit'te linç; Refii Cevad, Refik Halid ve Sait Molla ise Yüzellilikler listesiyle sürgün edilerek ödemişti. Bu isimlerin çıkardığı gazetelerden *Peyam-Sabah* 1922'nin Eylülünde yeniden Mihran Efendi'nin yönetimine geçti ve *Sabah* adıyla yayımlanmaya başladı. *Alemdar*, *Yeni İstanbul/Türkçe İstanbul* ile *Aydede* ise tamamen kapandı.

Böylesi karmaşık bir dönemde İstanbul Polis Müdür-i Umumisi Halil Nedim'in kolaylıkla bir gazeteyi kapatabilme iradesini göstermenin altında yatan iki neden vardır. Dönemin gazetelerine ve *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'na yansıdığı kadarıyla Halil Nedim, İngiliz işbirlikçisi olarak görülüyordu. *İstiklal Harbi* gazetesindeki bir habere göre Halil Nedim Bey, İstanbul'da yabancı devletlerin istedikleri tutuklamaları itirazsız yapmakta, işgal kuvvetleri Emniyet Komiseri Fransız Binbaşı Scaldi'nin emrinde maiyet memuru gibi çalışmaktaydı.⁴⁵ 16 Nisan 1340 (1924) tarihli "Lozan Muahednamesi mucibince ilan olunacak affı umumiden hariç tutulacak 150 kişilik liste üzerinde müzakerat"ta, bu listeye alınacak kişilerin görüşüldüğü gizli celsede Dahiliye Vekili Ahmet Ferit [Tek] Bey, Polis Müdürü Halil Nedim'in de listeye yazılması gerektiğini söylemişti.⁴⁶ Daha sonra Saruhan Milletvekili Sabri Bey de, Mütareke Dönemi'nde, İstanbul'da Ferid Paşa zamanında çalışanlardan hiçbirisi listeye girmeyecek mi diye sormuş, Sabri Bey ise "*Ferit Paşa zamanında en büyük icraata hâdim olan, mesela Polis Müdürü Halil*" demişti. Bunun üzerine Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey, Halil Nedim'in şimdiden listeye yazılması gerektiğini vurgulamıştı. Ferit Bey'in Halil Nedim kim, diye sorması üzerine, Meclis sıralarından "polis müdürü" sesleri yükselmişti. Ardından Ağaoğlu Ahmet Bey, tekrar söz alarak şu cümleyi söylemişti: "*Ferit Beyefendi, Halil Bey ne oldu? Bu adam bizleri İngilizlere teslim etmiştir.*"⁴⁷ Fakat Halil Nedim Bey bu listeye dahil edilmemişti.⁴⁸ Görüleceği üzere, Sabri Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey ve *İstiklal Harbi Gazetesi*'ndeki haberde Halil Nedim'in İngiliz işbirlikçisi olduğu ve Millî Mücadele'ye karşı olduğu vurgulanmış, bundan dolayı cezalandırılması istenmişti. Fakat Yücel Özkaya'nın Atatürk Arşivi'ne dayanarak verdiği bilgiye göre Halil Nedim, Millî Mücadele taraftarıydı. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'deki komutanlar teşkilatlanarak, Millî Mücadele'nin Heyet-i Temsiliye aracılığıyla

⁴² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018), 116.

⁴³ Hülya Baykal, "Millî Mücadele'de Basın". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 4/11 (1988): 471.

⁴⁴ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 63.

⁴⁵ *İstiklal Harbi Gazetesi*, 7 Haziran 1919, s. 1.

⁴⁶ *Gizli Celse*, II/4, 16 Nisan 1340, 443.

⁴⁷ *Gizli Celse*, 444; Ayrıca bkz: İlhami Soysal, *150'likler*, (İstanbul: Gür Yayınları, 1985), 90-92.

⁴⁸ Ali Dikici, "İstiklal Madalyalı Polisler ve Yüzellilik Polisler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 25/75 (2009): 564.

yürütülmesine karar vermiş, Mustafa Kemal Paşa da Heyet-i Temsiliye'nin başkanı olmuştu. Bu arada İstanbul'daki Meclis-i Mebusan kapatılmış, bazı milletvekilleri ise tutuklanmaya başlanmıştı. Artık Ankara'da yeni bir meclisin kurulmasına geçilebilirdi. Daha sonra ise İstanbul'daki mebuslarla vatanperver kişilerin Ankara'ya geçirilmesine başlanmıştı; ancak o dönem Anadolu'ya geçmek pek de kolay değildi. Kartal civarı ile İzmit-Gebze arası İngilizler tarafından sürekli kontrol ediliyordu. Alınan önemler sayesinde yavaş yavaş Ankara'ya geçme faaliyeti başlamış, ilk katile 28 Mart 1920'de Ankara'ya ulaşmıştı. 6 Nisan 1920'de ise aralarında eski polis müdürü Halil Nedim'in de olduğu ikinci katile Anadolu'ya geçerek, ulusal bağımsızlık hareketine katılmıştı.⁴⁹

Halil Nedim'in yukarıda anlatılan durumu, dönemin karmaşık siyasi atmosferi ve toplumsal koşulları nedeniyle çelişkili değerlendirmelere konu olduğunu gösteriyordu. Halil Nedim'in hem İngiliz işbirlikçisi olarak suçlanması hem de Millî Mücadele'ye destek verdiği iddiası, dönemin kaotik siyasî atmosferini ve bireylerin bu dönemde nasıl farklı şekillerde algılandığını ortaya koymaktaydı. Halil Nedim'in, Lozan Antlaşması sonrası affedilmeyecek 150 kişilik listeye alınmaması, suçlamaların somut delillerle desteklenememiş olabileceğini ya da siyasî dengeler nedeniyle bu suçlamaların göz ardı edildiğini düşündürmekteydi. Yücel Özkaya'ya göre Halil Nedim, İstanbul'un işgali sonrası Millî Mücadele'ye katılmış ve 6 Nisan 1920'de ikinci katileyle Ankara'ya geçerek ulusal bağımsızlık hareketine destek vermişti. Bu, Halil Nedim'in İstanbul'daki görevini bir süre işgal güçleri altında sürdürmek zorunda kalsa da nihayetinde Millî Mücadele'yi destekleyen bir tavır aldığına işaret etmekteydi. İstanbul'dan Anadolu'ya geçişin zorlukları (İngiliz kontrolü, güvenlik riskleri) düşünüldüğünde, Halil Nedim'in bu geçişi gerçekleştirmesi, onun vatansever bir tutum sergilediği şeklinde yorumlanabilmektedir. Halil Nedim'in polis müdürü olarak işgal güçleriyle görünürde işbirliği yapması, belki de stratejik bir zorunluluk ya da gizli bir direnişin parçası olarak değerlendirilebilmektedir. Bu, onun hem suçlamalara maruz kalmasına hem de Millî Mücadele'ye katkıda bulunmasına yol açmış olabilirdi. Halil Nedim'in polis müdürü olarak işgal yönetiminin taleplerine uyması, onun işbirlikçi olarak damgalanmasına neden olmuşsa da bu durum onun niyetlerini tam olarak yansıtabilirdi. TBMM'deki tartışmalarda, Damad Ferid Paşa hükümetiyle ilişkilendirilen herkes potansiyel bir suçlu olarak görülüyordu. Halil Nedim'in polis müdürü olarak bu dönemde görev yapması, onu kolay bir hedef haline getirmiş de olabilirdi. Polis müdürü olarak Halil Nedim, işgal güçleriyle çalışmak zorunda kalsa da aynı zamanda Anadolu'ya geçiş gibi kritik bir

Resim 2: İstanbul Polis Müdür-i Umumisi Halil Nedim'in, Sultanahmet Mitingi'ni takip ederken çekilmiş bir fotoğrafı. Fotoğrafın ortasında pardösülü Fransız Binbaşısı Scaldi, onun sağında ise Halil Nedim yer almaktadır.

⁴⁹ Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 5/13 (1988): 142-143.

operasyona katılmıştı. Bu, onun çifte bir rol oynadığını (işgal altında görünürde itaat, gizlice direniş) düşündürebilirdi.

Halil Nedim Bey'in hikâyesi, Millî Mücadele'nin karmaşık ve çok katmanlı doğasını yansıtmaktadır. İşgal altındaki İstanbul'da görev yapan bir bürokrat olarak, hem işgal güçleriyle çalışmak zorunda kalması hem de Millî Mücadele'ye katkıda bulunması, onun hem hain hem de kahraman olarak görülmesine yol açmıştır. Bu çelişkili algı, dönemin belirsizliklerinden, sınırlı bilgiden ve siyasî çekişmelerden kaynaklanabilmektedir. Halil Nedim'in 1920'de Ankara'ya geçişi, onun nihayetinde Millî Mücadele'yi desteklediğini gösterse de, İstanbul'daki görevi sırasındaki eylemleri bazı çevrelerde işbirlikçilik suçlamalarına neden olmuştur. Bu durum, tarihsel figürlerin değerlendirilmesinde bağlamın önemini ortaya koymaktadır. Halil Nedim'in rolü ne tamamen suçlu ne de tamamen masum olarak nitelendirilebilir; aksine, dönemin zorlayıcı koşullarında bireylerin nasıl çelişkili pozisyonlar almak zorunda kaldığını göstermektedir. Hakkında gerek arşivde gerekse de diğer kaynaklarda yeterli bilgi bulunamayan Halil Nedim hakkında ileride ortaya çıkabilecek yeni belgeler onun bu süreçteki tutumunun net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2. *Alemdar*'ın Kısa Tarihi ve Gazeteyi Kapatılmaya Götüren Süreç

1890 yılında Şam'da doğan Refii Cevad, Türk basın tarihinin unutulmaz isimlerinden biridir. Aslen Konyalı olan Refii Cevad, Mevlana Celaleddin-i Rumi soyundandır.⁵⁰ Babası ise ilk Damad Ferid Hükümetleri süresince Ankara Valiliği yapan Ali Muhittin Paşa'dır.⁵¹ Öğrencilik yıllarındaki küçük çaplı gazetecilik faaliyetlerinden sonra 1908'de *Ferda* ile gazeteciliğe adım atmıştır. O, *Ferda* ile başladığı gazetecilik mesleğini ömrünün sonuna kadar sürdürecektir. 1909'da ise *Tanin* gazetesinde saray muhabiri olarak çalışmaya başlayıp, oradan *İkdam*'a geçmiş ve daha sonra *Şehrah*'ın yazı işleri müdürlüğünü üstlenmişti.⁵² 1910-1911'de *Gıdık* ve *Kalem* dergilerinde⁵³ mizah yazarlığı yapan Refii Cevad'ın kendi çıkaracağı *Alemdar*'da ise *Şehrah*'ın önemli bir rolü vardı. Refii Cevad, bir bakıma *Alemdar*'ı *Şehrah*'ın içinden çıkarmıştı. 28 Nisan 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın temsilcisi olarak⁵⁴ yayına başlayan *Şehrah*, ilk olarak 3 Temmuz 1911'de kapatıldıktan sonra on üç kere kapatılmış, on dört kere de isim değiştirmişti.⁵⁵ Bu isim değiştirmelerden ikisinde *Şehrah*, ikisinde de *Alemdar* adıyla yayımlanmıştı. *Şehrah*, *Alemdar* adıyla 58 sayı yayımlandıktan sonra Divan-ı Harb-i Örfinin yeniden neşrine müsaade etmesi üzerine *Alemdar* tatil edilmiş ve 150. Sayı yeniden *Şehrah* adıyla yayımlanmıştı. Dokuz gün sonra tekrar kapanan gazete, yeniden *Alemdar* adıyla yayımlansa da, bu defa gazetenin sorumluluğu Refii Cevad'a

⁵⁰ Özgül Özbek Giray, "Kültür ve Edebiyat Hayatına Katkılarıyla Refi Cevat Ununay" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2009), 5.

⁵¹ Sebahaddin Mihçı, "Refi Cevat Ununay ve Alemdar Gazetesi" (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2020), 8.

⁵² Özbek Giray, *a.g.t.*, 9-10.

⁵³ Mihçı, *a.g.t.*, 22.

⁵⁴ Ali Birinci, "Hürriyet ve İtilaf Fırkasını Destekleyen Matbuat", *Tarih ve Toplum* 42, (1987): 11.

⁵⁵ Bkz: Zafer Toprak, "Bir Evrak-ı Muzır: Şehrah Gazetesi", *Tarih ve Toplum* 37, (1987): 45.

geçmiş ve gazete 7 Aralık 1911'e kadar *Alemdar* adıyla devam ettikten sonra tekrar kapatılmıştı.⁵⁶ *Şehrah*'tan sonra kısa bir süre *Teşrih*'te başyazar olarak çalışan Refii Cevad, 1912'ye geldiği zaman müstakil olarak *Alemdar*'ı çıkarmıştı. Bu arada *Teşrih*, yayıma devam etmemiş ve *Alemdar*'a dâhil olmuştu. 1913'teki Babialı Baskınıyla İttihat ve Terakki yönetimi ele geçirilince *Alemdar* kapatılmış⁵⁷ ve ardından 11 Haziran 1913'te Mahmut Paşa suikastının gerçekleşmesi sonucunda Refii Cevad'ın beş yıllık (1913-1918) sürgün hayatı başlamıştı. Bu suikast sonucu Refii Cevad'ın sürgün edilmesi, ondaki İttihat ve Terakki muhalifliğini *saplantıya* dönüştürerek,⁵⁸ bu tutumunu Millî Mücadele senelerinde de devam ettirmiş, özellikle *Alemdar*'da İttihat ve Terakki ile Millî Mücadele aleyhinde yazılar yayımlamış, gazetenin çizgisi de bu doğrultuda devam etmişti. Zaten 1919'da Halil Nedim tarafından gazetesinin kapatılmasına sebep olan olay da onun, cezaevinde Halil Nedim'in İttihat ve Terakki tutuklularına iyi davranmasını düşünmesi üzerine polis memuruna gazetesindeki yazıları aracılığıyla saldırmasıyla başlamıştı. Refii Cevad, bu beş yıllık sürgün hayatını Sinop, Çorum ve Konya'da geçirdikten sonra 1918'in sonlarına doğru Ahmet İzzet Paşa hükümeti tarafından affedilerek İstanbul'a dönecekti.

1918'in Kasım ayında İstanbul'a dönen Refii Cevad, dönüşünün üzerinden çok geçmeden 15 Kanun-i Evvel 1918'de *Alemdar*'ı yeniden neşretmiş ve gazete kaldığı yerden yayın hayatına devam etmişti. Gazetenin yeniden neşredilen bu ilk sayısında padişahı son derece övgü dolu sözlerle metheden Refii Cevad, yurda dönmesine müsaade ettiği için padişaha şükranlarını dile getirmişti. İttihat ve Terakki'nin sürgüne gönderdiği Refii Cevad'ın o sıralarda henüz tahta geçen VI. Mehmet Vahidettin tarafından affedilmesi kendisini son derece memnun etmişti. Padişaha büyük büyük sözlerle methiyeler düzerken şu ifadeyi kullanmıştı: “*Bu devre-i fütuhata vâris olmaları dolayısıyla Osmanlı tarihinde büyük namlar bırakan hükümdaran yanında Murad-ı Rabi'den başka zat-ı şahaneleri kadar büyük bir padişahın mevcut olmadığını iddia ediyorum.*”⁵⁹

Alemdar, Mütareke senelerinde yeniden yayımlanmaya başladıktan kısa bir süre sonra büyük çaplı kapatma meselesiyle karşılaşmıştı. Çalışmaya da konu edilen kapatılma olayından önce gazete bir kez,⁶⁰ o olaydan sonra da biri 15 Aralık 1920'de 48 saatlik,⁶¹ diğeri 1 Ekim 1920'de yine kırk sekiz saatlik süreyle,⁶² 1921'de ise geçici olarak tatil edilmişti.⁶³ Son olarak ise 1921'de gazetenin yönetimi el değiştirdikten sonra

⁵⁶ Mıhçı, *a.g.t.*, 34-46.

⁵⁷ Özbek Giray, *a.g.t.*, 12.

⁵⁸ Mıhçı, *a.g.t.*, s. 35.

⁵⁹ *Alemdar*, 15 Kanun-i Evvel 1918, s. 1.

⁶⁰ *Sabah*, 24 Kanun-i Sani 1919, s. 1.

⁶¹ “*Alemdar* refikimiz, kırk sekiz saat müddetle tatil edilmiş olduğu cihetle dün ve bugün intişar edememiştir. Refikimiz yarından itibaren neşrine devam edecektir.” Bkz: *Peyam-Sabah*, 15 Kanun-i Evvel 1920, s. 1.

⁶² “*Alemdar* refikimiz kırk sekiz saat müddetle tatil edilmiştir.” Bkz: *Vakit*, 1 Teşrin-i Evvel 1920, s. 2.

⁶³ “*Alemdar* refikimiz sansürce muvakkaten tatil edilmiştir.” Bkz: *Vakit*, 5 Mart 1921, s. 2.

bir ay süreyle tekrar kapatılmıştı.⁶⁴ Bir ay sonra yeniden faaliyete başlayan *Alemdar*, 13 Eylül 1921’de ise tamamen kapanmıştı. Bu kapatmalar, devrin hemen her gazetesinin bir biçimde karşılaştığı küçük çapta kapatmalardı ve⁶⁵ hiçbirini Halil Nedim tarafından kapatıldığı kadar yankı uyandırmamış, sadece gazetelerde küçük birer haber şeklinde kalmıştı. Mütareke senelerinde *Alemdar* kısa süreli kapatma zamanlarında ise isim değişikliğine gitmiş ve sansürden bu şekilde kaçmaya çalışmıştı. Örneğin; 1 Kanun-i Sani [Ocak] 1919’da *Alem*,⁶⁶ 2 Kanun-i Sani [Ocak] 1919’da *Asildar*⁶⁷ adıyla yayımlanmıştı. 8 Şubat 1919’da Halil Nedim tarafından kapatıldıktan sonra, kapalı kalacağı süre boyunca *Cihandar* adıyla çıkmak istese de başarılı olamamıştı.⁶⁸ Gazetelerin bu şekilde ara ara kapatılmaları gazete sahiplerini farklı yollar aramaya sevk etmiş, kapatılma kararlarını isim değiştirerek aşmaya çalışmıştı. Bunun yolu ise isim değiştirerek, gazetenin kapalı kaldığı sürede gazeteyi o adla yayımlanmaktı ve isim değiştirerek gazete yayımlama o yıllar için son derece olağandı. Matbuat Müdüriyeti ise bunun önüne geçmek için 20 Şubat 1919’da bir karar alarak kapatılan gazetelerin, farklı adlarla yeniden yayınlanmasını tamamen yasakladı.⁶⁹

Alemdar’ın yayımlanmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren peşini bir türlü bırakmayan kapatma meselelerinden hiçbirisi Mütareke Dönemi’nde Halil Nedim tarafından kapatılması kadar ses getirmemişti. İttihat ve Terakki üyelerinin tutuklanmasıyla başlayan kapatılma sürecinde, Emanuel Karasu’nun da tutuklanması üzerine Refii Cevad’ın Karasu’yu kurtarma teşebbüslerine başlaması, ardından Heyet-i Teftişîye Müdürlü Kemal Bey’in görevden azledilmesi dolayısıyla Refii Cevad’ın gazetesi aracılığıyla Halil Nedim’i hedef alması *Alemdar*’ın kapatılma sürecini hızlandırmıştı.

2.1. Emanuel Karasu Tutuklanıyor

Edhem Eldem’in “*meşhur ama meçhul*”⁷⁰ şeklinde tanımlandığı Emanuel Karasu, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde faaliyet göstermekle beraber hakkında pek az bilgi bulunan son derece etkili bir şahsiyetti.⁷¹ 1862 yılında Selanik’te doğan Emanuel Karasu, 1934’te İstanbul’da ölmüştü.⁷² Karasu ilk olarak 1908’de İttihat ve Terakki’nin Selanik Mebusu seçilmiş, daha sonra 1912 ile 1914 yılları arasında üç Yahudi mebusla

⁶⁴ “Sansür heyetince bir ay müddetle tatil edilen *Alemdar* gazetesi, Ağustos 10’da tekrar intişar edecektir.” Bkz: *İkdam*, 4 Ağustos 1921, s. 3.

⁶⁵ Her ne kadar Sebahaddin Mihçî, “gazete bu kesinti dışında sansür heyeti veya hükümetçe herhangi bir kapatmaya maruz kalmamış” dese de görüleceği üzere gazete bir ya da iki günlük olmak üzere Millî Mücadele senelerinde altı kez kapatılmıştır. Mihçî, *a.g.t.*, 132.

⁶⁶ *Alemdar*, 1 Kanun-i Sani 1919, s. 1.

⁶⁷ *Alem*, 1 Kanun-i Sani 1919, s. 1-2; *Asildar*, 2 Kanun-i Sani 1919, s. 1-2.

⁶⁸ “*Alemdar* refikimizin esna-yı tatilinde intişar edecek olan *Cihandar* bazı esbaba binaen neşredilememiştir. Muhterem karilerinin iki gün kadar intizar etmeleri bildiriliyor.” Bkz: *İkdam*, 8 Şubat 1919, s. 2.

⁶⁹ *İkdam*, 20 Şubat 1919, s. 2; *Alemdar*, 20 Şubat 1919, s. 2; *İstiklal*, 20 Şubat 1919, s. 2.

⁷⁰ Edhem Eldem, “Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam?”, *Toplumsal Tarih*, 4/23 (1995): 43.

⁷¹ Necmettin Alkan, “Emanuel Karasu ve İkinci Abdülhamid”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/11 (2010), 181.

⁷² Eldem, *a.g.m.*, 44.

milletvekili olarak görev yapmıştı.⁷³ Ömrü boyunca üç kez milletvekilliği yapan Karasu iki kez de tutuklanmıştı. İttihat ve Terakki mensubu olduğu gerekçesiyle ilk olarak II. Meşrutiyet öncesinde tutuklanıp sorgulanmıştı.⁷⁴ İkinci kez tutuklanması ise 1919 yılındadır ve Emanuel Karasu'yu tutuklayan isim Halil Nedim'di.

Halil Nedim, İstanbul Polis Müdürü olduktan kısa bir süre sonra 1919 yılında İttihat ve Terakki üyelerinin tutuklanmasına başlandı ve ilk etapta yirmi yedi kişilik bir tutuklanma listesi hazırlandı. Bu listede İttihat ve Terakki İstanbul mebusu ve “*aynı zamanda şeker işi yaparak yüz binlerce lira kazanan*”⁷⁵ Emanuel Karasu da vardı. Emanuel Karasu'nun tutuklanması o dönemin basınında büyük yankı uyandırdı; *Alemdar* sahibi ve başyazarı Refii Cevad, kendisiyle görüşmek için İstanbul Polis Müdürü Halil Nedim'den müsaade istedi; fakat Halil Nedim bu görüşmeye müsaade etmedi. Refii Cevad, olumsuz cevap üzerine bu defa Dâhiliye Nazır Vekili Ahmet İzzet Paşa'ya müracaatla bir kart alarak yeniden Karasu'yu görmek isteğini tekrarladı.⁷⁶ Kartta şöyle yazıyordu: “*Refi Cevat Bey'in Karasu Efendi ile görüşmesine müsaade edilmesi rica olunur.*” Refii Cevad'ın ısrarla Emanuel Karasu'yla görüşmek istemesinin amacı, onun vaktiyle kendisine epeyce yardımları olması ve kendisini *ipten, sehpadan* kurtarmasıydı. Bundan dolayı elinden ne gelirse esirgemeyeceğini Halil Nedim'e söylemişti. Buna rağmen Halil Nedim, Ahmet İzzet Paşa'nın ricasını geri çevirdi; çünkü hatıratında yazdığına göre, Emanuel Karasu maddi olarak güçlü biriydi ve Refii Cevad'ın yardımıyla firar teşebbüsünde bulunma ihtimali vardı.⁷⁷ Bunun üzerine Refii Cevad, Halil Nedim'i Ahmet İzzet Paşa'ya şikâyet etse de yine bir netice elde edemedi ve görüşmenin mümkün olmayacağını anlayarak ısrarından vazgeçti. Bu arada Refii Cevad'dan başka da Emanuel Karasu ile görüşerek onu tahliye ettirmek isteyenler vardı. Roma Patrikhanesi Türkiye Vekili Monseyör Dolçi ile Musevi Cemiyeti de Karasu'nun tahliyesi için Ahmet İzzet Paşa'dan ricada bulunduyorsa da tahliye gerçekleşmedi.⁷⁸ Resmî ve gayr-i resmî görüşmeler sürerken *Söz* gazetesinin *Akşam* gazetesinden aktardığı habere göre, Karasu Efendi'nin tahliyesi için sadrazam nezdine bir heyet giderek tahliyesini talep etmiş; sadrazam ise, Karasu hakkında özel bir muamele yapılacağını söylemişti.⁷⁹ Böyle söylenmekle beraber bütün bu görüşme teşebbüsleri sonuçsuz kalmış ve Emanuel Karasu ile kimsenin görüşmesi mümkün olmamıştı; fakat görüşmek isteyip de görüşmeyenler arasındaki Refii Cevad meselenin peşini bırakmaya niyetli değildi. Bir şekilde Emanuel Karasu ile görüşüp onu tahliye ettirmek, bu sayede vefa borcunu ödemek istiyordu. Refii Cevad, görüşme teşebbüslerinden bir netice elde edemeyince bu defa

⁷³ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996), 126.

⁷⁴ Ali Fuat Türkğeldi, *Görüp İştikhtiklerim*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), 179; Necmettin Alkan'ın Emanuel Karasu'nun hatıralarından aktardığına göre bu tutuklama Meşrutiyet'in (1908) ilan edilmesinden aylar önce gerçekleşmiştir. Bkz: Alkan, *a.g.m.*, 182.

⁷⁵ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 9.

⁷⁶ *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

⁷⁷ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 13; Ayrıca bkz: Emanuel Karasu varlıklı bir kimseydi ve Feroz Ahmad'ın yazdığına göre iki milyona yakın bir servet biriktirdiği söylenmektedir. Ahmad, *a.g.e.*, 54.

⁷⁸ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 14; *Sabah*, 4 Şubat 1919, s. 1; *Alemdar*, 4 Şubat 1919, s. 1.

⁷⁹ *Söz*, 4 Şubat 1919, s. 1.

gazetesinde Emanuel Karasu'nun tutuklanmasının adaletsiz olduğunu vurgulayan yazılar, haberler yayımlamaya başladı. Hiç değilse bu şekilde Karasu'yu tahliye ettirmek istiyor, bunun için hemen her yolu deniyordu. *Alemdar*'da bu konuya dair 2 Şubat 1919'da iki farklı yazı çıktı. Bunlardan biri Emanuel Karasu, diğeri de İttihat ve Terakki Fırkası tutuklamaları hakkındaydı. Emanuel Karasu'yla ilgili yazı *Le Journal d'Orient* gazetesinden aktarılarak, Karasu'nun tutuklanmasının adaletsiz olduğu vurgulandı.⁸⁰ Bir yandan da Refii Cevad gazetesindeki başmakaleleriyle Halil Nedim'e hücum etmeye devam ediyor, iki isim arasındaki sürtüşme ise gün geçtikçe şiddetini artırıyordu. Bu esnada İstanbul gazetelerinden *Atı* ve *Söz*, Halil Nedim ile mülakat yaparak mesele-nin özünü ve ne dereceye kadar doğru olduğunu anlamak istedi.⁸¹ 4 Şubat 1919'da ise hem *Atı* hem de *Söz* gazetesinde Halil Nedim'in mülakatları yayımladı. Mülakatlarda Emanuel Karasu'nun tutuklanması meselesi de sorulan sorular arasındaydı. Halil Nedim, *Atı* gazetesine verdiği mülakatta Emanuel Karasu'nun tahliyesi için epeyce kimse-nin uğraştığını söylüyor, hatta Refii Cevad'a atfen kendisinin; "*Karasu Efendi benim hayatımı kurtarmıştır. Ben de onu kurtarmaya çalışacağım. Her makam üzerine tesir yaparak behemehal kendisini kurtaracağım.*"⁸² dediğini naklediyordu. Halil Nedim'in iddiasınca Refii Cevad'ın Karasu'yla muhabbetinin nedeni onun parasının hatırı içindi. Refii Cevad'ın dediği gibi ortada bir vefa borcu yoktu. Halil Nedim durumdan o kadar emindi ki bu konuda şunları söylüyordu: "... *bütün gayret ve sayının ancak Karasu Efendi'den para koparmak niyetine matuf olduğunu yakinen ve delailiyle bildiğim için bunların görüşmesine bile mani oluyorum.*"⁸³ Halil Nedim, Refii Cevad'ı Emanuel Karasu'yla görüştürmemekte kararlıydı; çünkü görüşürlerse Refii Cevad, Karasu Efendi'ye kendi nüfuzundan bahsederek onu tahliye ettirebileceğini vadedecek, bu suretle de Karasu Efendi'den para alacaktı. Dolayısıyla Halil Nedim, Karasu Efendi tutuklu ve kendisi o makamda olduğu sürece ikisinin görüşmesine -bu endişesinden dolayı- kesinlikle müsaade etmeyecekti. Halil Nedim, *Söz* gazetesindeki mülakatında da aynı sözleri tekrarlamış, fakat para konusundan bahsetmemişti.⁸⁴

Halil Nedim Bey'in hem *Atı* hem de *Söz* gazetesinde mülakatlarının yayımlanması Refii Cevad için rahatsız ediciydi; zira bu mülakatlarda Refii Cevad'a dair iddiaların olması kendisine söz hakkı veriyordu. O da "Mesele Bir Hasiyet Meselesi" başlıklı yazısıyla kendisi hakkındaki iddialara cevap verdi; çünkü ona göre mesele bir "*haysiyet ve namus*" meselesi şeklini almıştı.⁸⁵ Refii Cevad öncelikle yazısına Halil Bey'in mesleğinde başarısız olduğunu imayla söze başlayarak Emanuel Karasu'nun tutuklanma-sına sözü getirdi. Yazdığına göre; Emanuel Karasu, Refii Cevad'ın hayatını kurtarmıştı. Meselenin kökeni ise, Mahmut Şevket Paşa suikastına (1913) dayanıyordu. Babıali Bas-kını ve Mahmut Şevket Paşa suikastı üzerine Refii Cevad İstanbul'dan uzaklaştırılarak

⁸⁰ *Alemdar*, 2 Şubat 1919, s. 1.

⁸¹ *Söz*, 5 Şubat 1919, s. 1; *Atı*, 4 Şubat 1919, s. 4.

⁸² *Atı*, 4 Şubat 1919, s. 4.

⁸³ *Atı*, 4 Şubat 1919, s. 4.

⁸⁴ *Söz*, 4 Şubat 1919, s. 1.

⁸⁵ *Alemdar*, 5 Şubat 1919, s. 1.

Sinop, Çorum ve Konya’da sürgün hayatı yaşamış, *Alemdar* gazetesi kapatılmış; ancak Mütareke senelerinde İstanbul’a dönebilmişti.⁸⁶ Refii Cevad’ın yazdığına göre kendisinin zaten bu işte bir dahli yoktu sadece adı suikasta karıştırılmak istenmiş, hatta kendi matbaasına mensup beş kişi suikasta karıştıkları gerekçesiyle idam edilmişti. Bunun üzerine Refii Cevad, Emanuel Karasu’nun kendi lehine şahitlik ederek olayla alakasının olmadığını söylemesiyle idamdan kurtulmuştu. İşte bundan dolayı Refii Cevad, Emanuel Karasu’ya minnet etmekte, zamanında onun kendisine yaptığını şimdi de kendisi ona yapmak istemekteydi. Halil Nedim’in *Ati* gazetesindeki mülakatında Refii Cevad’ın Emanuel Karasu’dan para almak için ona yardım etmeye çalıştığı iddiasını ise büyük puntolarla yalanlayarak kendisine edilen iyiliğe bir cevap için Karasu Efendi’nin kurtulması için uğraştığını tekrarladı. Ne Karasu’dan ne de ailesinden para talebinde bulunmadığını, bulunmayı da hatırına getirmedikini söyleyerek, Halil Nedim Bey’e şu soruyu sordu:

“Bize Karasu Efendi’den para talebinde bulunduğumuzu söylüyorsunuz. Bunu tabii ispata mecbursunuz. İspat ettiğiniz takdirde biz namussuzluğu kabul ederek gazetemizi kapar ve memleketi terk etmeye hazırız. İspat edemez iseniz siz de bizim yapacağımız bu necip harekete intisal edecek misiniz?”⁸⁷

Refii Cevad gazetesinde Karasu Efendi’yi canla başla savunurken *Söz* gazetesi 6 Şubat 1919’da Emanuel Karasu’ya ait bir tezkere ve varaka yayımladı; fakat Refii Cevad’dan buna herhangi bir cevap gelemedi. O sıralar Refii Cevad istese de meseleye cevap veremezdi; çünkü 6 Şubat 1919’dan itibaren gazetesi kapatılmıştı. Gazete yeniden faaliyete başladığıdaysa cevap vermemeyi tercih etti; zira gazetenin yeniden neşriyate başlayabilmesinin şartlarından biri, Refii Cevad’ın artık bu meseleden bahsetmemesiydi.⁸⁸ *Söz* gazetesindeki tezkere ile varakaya göre Karasu Efendi, Refii Cevad’dan kendisini savunmasını istememiş aksine onları tekzip etmişti. Hatta Karasu Efendi, *Alemdar* gazetesi sahipleri aleyhinde dava açmayı da planlamaktaydı. *Söz* gazetesinde Karasu Efendi’nin polis müdüriyetine verdiği tezkere ile varakanın birer sureti de yayımlanmıştı:

“Polis Müdüriyet-i Umumiyesi Canib-i Alisine

Muhterem Beyefendi Hazretleri

Aleyhimde vukubulan bazı neşriyata karşı mevkuf bulunmaklığım hasebiyle kendimi doğrudan doğruya müdafaa edemediğimden merbut varakanın gazetelerinden birine lütfen irsali hususuna inayet-i aliyeleri bi-dirîğ buyurulmak babında.

Emanuel Karasu

Melfuf Varaka Suretidir

Alemdar gazetesinin son günlerde hakkımda gayet teveccühkarane davranarak kendilerine evvelce iyilik etmiş olduğum cihetle şimdi müdafaa-i hukukuma gayret ve tavassut etmekte oldukları yolunda bazı neşriyatta bulunduğunu haber alıyorum. Vicdanıma ve

⁸⁶ Sina Akşin, Sarp Balcı ve Barış Ünlü, *100. Yılında Jön Türk Devrimi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 169.

⁸⁷ *Alemdar*, 5 Şubat 1919, s. 1.

⁸⁸ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 30.

memleketimin kanunlarına karşı hiçbir cürmüm yoktur. Bu masumiyetin verdiği cesaret ve metanet ile elhamdülillah kendi kendimi pek kolay müdafaa edeceğim için kimsenin tavaşutuna muhtaç değilim. Hatta Alemdar gazetesi muharrirleri ilk ziyaret günü beni görmeye geldikleri zaman tevkifat münasebetiyle yazdıkları makale hakkımda dahi zem ü kadhi ihtiva ettiğinden şifahen beyan ettikleri hissiyat-ı muhibbaneye rağmen aleyhlerinde dava edeceğimi yüzlerine karşı söylemiştim. Keyfiyetin bu suretle ilanını bi-taraflik namına rica ederim efendim. İstanbul Mebus-ı Sabıkı Emanuel Karasu”⁸⁹

Refii Cevad, Halil Nedim’le münakaşa ederken olayın baş aktörlerinden Karasu Efendi, tarafsızlığını bu tezkere ve varakayla ilan ederek kendisinin savunulmasına gerek olmadığını söylemişti. Zaten *Alemdar* gazetesi kapatılıp yeniden neşre başladıktan sonra Refii Cevad meseleye yeniden dönmemişti. Muhtemelen halihazırda tutuklu bulunan Emanuel Karasu, adının daha fazla bu şekilde matbuatta konuşulmasını arzu etmediğinden böylesi bir yolu tercih etmişti. Çünkü Halil Nedim *Atı* gazetesindeki mülakatında Refii Cevad’ın Karasu Efendi’den rüşvet almaya çalıştığını iddia etmişti ki zaten mal varlığı matbuata epeyce konu olmuş Karasu Efendi ihtimal ki böylesi bir iddianın taraflarından biri olmak istememişti. Her ne kadar Karasu Efendi, kendisinin savunulmaya ihtiyacı olmadığını söylese de zaten *Alemdar*’ı kapatmaya götüren sürecin taşları çoktan döşenmişti ve Karasu’nun tezkeresinin yayımladığı gün (6 Şubat 1919) gazete kapatılmıştı.

2.2. Kemal Bey’in Heyet-i Teftişîye Başkanlığından Azli

Hakkında hemen hemen birkaç resmî belge dışında bilgi bulunmayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası azalarından Kemal Bey, 26 Ağustos 1918 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyeti Heyet-i Teftişîye başkanlığına getirildi⁹⁰ ve 17 Nisan 1919 tarihinde görevinden alınarak yerine Hasan Hicabi Bey tayin edildi.⁹¹ Halil Nedim’in verdiği bilgiye göre Kemal Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası azası olduğu için partinin yardımıyla bu göreve getirilmişti.⁹² Nitekim 5 Mart 1919’da *Zaman* gazetesinde çıkan bir haber Halil Nedim’in bu düşüncesini doğruluyordu. Gazetede ki habere göre Hürriyet ve İtilaf Merkezi Umumiyesi azasından Kemal Bey Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine getirilecekti⁹³ ve bu atamada Kemal Bey’in Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyelerinden olması rol oynamıştı. Çünkü o dönem hükümet, İttihatçı karşıtlığı ile liyakate dikkat etmeksizin kendine yakın kişileri önemli görevlere getirmekteydi.⁹⁴ Halil Nedim de Kemal Bey’in liyakatsiz bir şekilde atandığını düşündüğünden görevden alınmasında doğrudan rol oynamış ve kendisini görevden azlettirmişti.⁹⁵

⁸⁹ Söz, 6 Şubat 1919, s. 1.

⁹⁰ BOA, İ..DUİT, 39/61.

⁹¹ BOA, İ..DUİT, 40/20.

⁹² Aşuroğlu, a.g.e., 21.

⁹³ *Zaman*, 5 Mart 1919, s. 2.

⁹⁴ Mehmet Emin Elmacı, “Sivas Kongresi’nden Damat Ferit Paşa’nın İstifasına Kadar İstanbul Basınında Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele (Eylül 1919)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 12/1 (2025): 467.

⁹⁵ Aşuroğlu, a.g.e., 22.

Basında Emmanuel Karasu meselesi sürerken Refii Cevad gazetesi aracılığıyla hükümete karşı eleştirilerine devam ediyordu. Bununla beraber *Alemdar*'ın asıl hedefi Halil Nedim'di. Polis müdürüne karşı gazetede peş peşe yazılar çıkıyordu. Refii Cevad ile Halil Nedim arasındaki çekişme devam ederken Halil Nedim bu esnada Heyet-i Teftişîye Müdürü Kemal Bey'i vazifesinde gördüğü lakaydı, liyakatsizlik ve fazlaca müsamahakarlığından dolayı azletmişti.⁹⁶ Kemal Bey'in Heyet-i Teftişîye Müdürlüğünden azli Refii Cevad'ı iyice huzursuz etmişti; çünkü hem Kemal Bey hem de Refii Cevad, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının üyelerindendi.⁹⁷ Emanuel Karasu meselesi yüzünden halihazırda Halil Nedim'e kinlenen Refii Cevad'ı bu azil meselesi iyice hiddetlendirmişti. 3 Şubat 1919'da *Alemdar*'da "Akim Kalan Bir Azil" başlıklı bir haber yayımlanarak, azlin son derece adaletsiz olduğu vurgulanmıştı. Aslında gazete, haberi bir gün önce almış; fakat Kemal Bey'in "*pek değerli memurîn-i zabıtâ*"dan olduğu düşüncesiyle yanlış bir haber olabilme ihtimali üzerinde durularak haber neşredilmemişti. *Alemdar*'da yayımlanan habere göre azlin sebebi şuydu:

*"(...) Halil Bey'in Kemal Bey'i azletmek istediğini ve bunun da başlıca sebebi Kemal Bey'in Polis Müdür-i Umumisinin mevkufine pek ifrat derecesinde müsamahakar davranmasını protesto etmesi imiş! Mevkufinin hariçtekilerle sıkı ihtilat etmemesi iktiza ederken Halil Bey bu hususta pek müsamaha eylemekte bulunmuştur. Mevkufine karşı iltifatkar bulunması hatta Rahmî Bey'in zevkine gitmiş olmalı ki mumaileyh Halil Bey'e İttihat ve Terakkinin mevki-i iktidara geldiği zaman Halil Bey'i Polis Müdür-i Umumi yapacağını söylemiştir. Dahiliye Nezaretince şu azil keyfiyeti muvafık görülmemiş ve Kemal Bey, Heyet-i Teftişîye Müdüriyetinde ibka edilmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası şu keyfi azilden dolayı dün hükümeti protesto etmiştir."*⁹⁸

Alemdar, ertesi gün Halil Nedim Bey'le alakalı bir yazı daha yayımladı ve bu yazının içinde Kemal Bey'in bir mülakatı da vardı. Kemal Bey, bu mülakatta azil meselesinin nereden kaynaklandığını anlatıyordu. Kemal Bey'in ifadesine göre kendisi Halil Nedim'e tutuklulara karşı pek müsamahakar davrandığını ve bunun bazı sorunlara yol açabileceğini söyleyerek Doktor Reşit Bey'in de bu şekilde kaçırıldığını hatırlatmıştı. Kemal Bey'e göre eğer Doktor Reşit'i görmeye gelenlerle kendisi görüştürülmeseydi firar da mümkün olmayacaktı. Kemal Bey bu meseleyi Halil Bey'e hatırlatarak kendisinden bazı önlemler almasını rica etmiş; fakat Halil Nedim Bey bu ricayı geri çevirerek "*benim vazifeme müdahale etme*"⁹⁹ demişti. Bunun üzerine de Halil Bey, Kemal Bey'in azlini talep etmişse de isteği karşılık bulmamıştı. Kemal Bey'in tutuklular hakkında kendisinden ricacı olmasını ise Kemal Bey'in vazifesini bilmemesine bağlamıştı. Ona göre hiç kimse diğer bir kimseye resmî hususatta rica edemezdi. Bu arada Dahiliye Nazırı da Halil Bey'i çağırarak bu azlin sebebini sormuştu. Halil Bey de azil sebebi olarak Kemal Bey'in Beyoğlu'nda bir kumarhane işlettiğini söylemişti. Oysa Kemal Bey'e

⁹⁶ Aşuroğlu, *a.g.e.*, 21.

⁹⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1998), 278.

⁹⁸ *Alemdar*, 3 Şubat 1919, s. 1.

⁹⁹ Söz, 5 Şubat 1919, s. 2.

göre Halil Bey kendisine iftira etmişti. Kemal Bey aksine kumarhane işletmek değil, kumarhaneleri kapattığını ve hatta kendisinin Hristaki Apartmanının iki numaralı apartmanını Beyoğlu merkezinden aldığı zabıta memurlarıyla beraber basmış ve kumarhaneden çıkardığı tutukluları Halil Nedim Bey serbest bırakmıştı.¹⁰⁰ Kemal Bey'in buradaki iddialarına Halil Nedim, Söz gazetesindeki mülakatında cevap vermişti. Halil Nedim, Kemal Bey'in azli için yalan söylediği iddiasını tamamen reddederek şunları söylemişti:

*“Askerler, haysiyetli ve namuskar insanlar ömürlerinde bir defa bile yalan söylemezler. Ancak adi ve herkesin parası ile geçinmeye alışan ve hiçbir mevkii olmayan adamlardır ki menfaatlerini temin için yalan söylerler.”*¹⁰¹

Bu mülakattan bir gün önce Söz gazetesinde de Kemal Bey'in azli mevzubahis olmuştu. Orada Kemal Bey'in Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından korunduğu hatta Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Halil Nedim Bey'in azli ve Kemal Bey'in Heyet-i Teftişye Başkanlığına devam etmesi için Dâhiliye Nazırı nezdinde teşebbüste bulunduğu yazılmıştı. Ayrıca Kemal Bey'in vazifesini layıkıyla yerine getirmediğinin polis müdüriyetinde konuşulduğu, polis müdüriyetince Kemal Bey'in azli için yazılan tezkerede kendisi için ağır ithamların olduğunu iddia etmişti. Kendisinin herhangi bir fırkaya mensup olmadığını söyleyen Halil Nedim, devlet işlerinde de bir adamın herhangi bir fırkaya mensup olup olmadığına bakmadığını Söz gazetesindeki mülakatında dile getirmişti. O, çalıştığı insanlarda iktidar, meziyet ve ehliyet aramaktaydı. Kemal Bey'i ise şu sebeplerden dolayı azlettirmişti:

*“Kendisinin suihali ve birçok yerlerde kumarhane işlettiği, vazife-i mevduası haricinde kendisine bir süs vererek bazı kimseleri tehdit ettiği delail ve imarat ile sabit olduğu için Kemal Bey'e işten el çektim.”*¹⁰²

Atı gazetesindeki mülakatta Kemal Bey'in azil meselesi de söz konusu olmuştu ve Halil Nedim kendisine sorulan soruyu *“işte asıl meseleye şimdi temas ettiniz”* cümlesiyle karşılamıştı. Zira Halil Nedim'le Refii Cevad arasında bunca gürültüye sebep en önemli konulardan biri Kemal Bey'in azli meselesiydi. Halil Nedim Bey, göreve geldiği zaman Kemal Bey'in herhangi bir okuldan mezun olmadığını öğrendiği zaman onun durumu daima kontrol altında tutmuş ve zaten kendisinin güvenilir biri olmadığını öğrenmişti. Halil Nedim'e göre daha o göreve tayin edilir edilmez bir ay içinde alacağına karşılık yetmiş lira ve kırk lira da masraf olmak üzere almıştı.¹⁰³

Aslında Halil Nedim Bey'in yetkileri dikkate alındığında, Kemal Bey'i azletmesi yahut işten el çekirmesi kanunen uygun değildi. Çünkü Kemal Bey irade ile tayin edilmiş bir memur olduğundan, ancak Dâhiliye Nezareti onun azlini talep edebilirdi ya da Halil Nedim Bey Dâhiliye Nezareti'nden böyle bir talepte bulunabilirdi. Kemal Bey bu hususu bildiğinden, Halil Nedim kendisini azletse de görevine devam etmiş ve işten el

¹⁰⁰ Alemdar, 4 Şubat 1919, s. 1-2.

¹⁰¹ Söz, 5 Şubat 1919, s. 2.

¹⁰² Söz, 4 Şubat 1919, s. 1.

¹⁰³ Söz, 5 Şubat 1919, s. 4.

çekmemişti. Halil Nedim Bey ise polis müdürlüğü görevine geldiği zaman Sadrazam Tefik Paşa'dan geniş yetkiler alıp, azli de bu yetkilere dayanarak gerçekleştirmişse de¹⁰⁴ bu yetkiler kendisine sözlü olarak verilmişti yani azlin kanunî bir dayanağı yoktu.

2.3. Alemdar Gazetesi Kapatılıyor

Refii Cevad'ın Polis Müdürü Halil Bey'e dair yazdığı "Mesele Bir Haysiyet Meselesi" ile ertesi gün neşredilen "Hak ve Kuvvet" başlıklı yazılar bardağı taşıran son damlaydı. Karşılıklı ithamlardan bir sonuç çıkmıyor, kimse iddialarını ispat etmiyor ya da edemiyordu. Zaten Refii Cevad, 5 Şubat 1919 tarihli bahsi geçen yazısında Halil Nedim Bey'den iddialarını ispat etmesini istemişse de Polis Müdürü iddialara cevap vermek yerine çareyi gazeteyi müddetsiz kapatmakta bulmuştu. Refii Cevad, açık bir biçimde Halil Nedim Bey'i hedef alınca, polis müdürü neşriyattan rahatsız olmaya başlamış ve Hürriyet ve İtilaf Merkez-i Umumisine haber gönderip fırka reisi ile görüşmek istemişse de bir netice alamamıştı.¹⁰⁵ Bunun üzerine Halil Nedim'in emriyle gazetenin 5 Şubat 1919 tarihli 1363. sayısı Alemdar Matbaası, polis müdüriyeti müfettiş ve polisleri tarafından basılarak o gün için dağıtılmak üzere hazırlanan 18.000 adet nüsha toplatılmış ve o günün gecesi yine Halil Nedim'in emriyle sansür memuru Alemdar'a gazetenin tatil edildiğini bildiren -üzerinde tarih ve imza bulunmayan- tatil-nameyi göndererek süresiz olarak gazeteyi kapatmıştı. Bu da Halil Nedim'in sansür memuru, müfettiş ve polis gücüyle bir bakıma zor kullanarak gazeteyi kapattığını ve böylelikle devrindeki otorite boşluğunu doldurmaya çalıştığını göstermekteydi. Alemdar gazetesi de gazete sahiplerinin yorumuyla birlikte sansür memurunun tatil-namesini yayımladı:

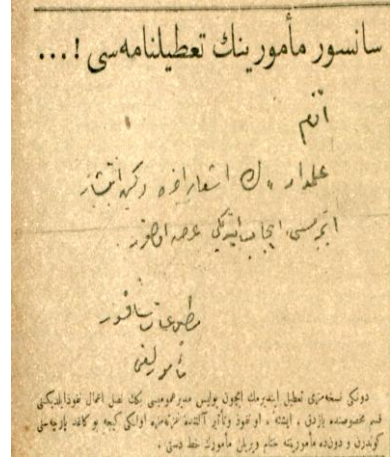
"Sansür Memurunun Tatil-namesi!..

'Efendim

Alemdar'ın iş'ar-ı ahire değin intişar etmemesi icap ettiği arz olunur. Matbuat Sansür Memurluğu'

Dünkü nüshamızı tatil ettirmek için polis müdür-i umumisi beyin nasıl imal-i nüfuz eylediğini kısm-ı mahsusta yazdık. İşte, o nüfuz ve tesir altında gazetemize evvelki gece bu kâğıt parçasını gönderen ve dün de memuriyetine hitam verilen memurun hatt-ı desti."¹⁰⁶

5 Şubat 1919'unun gecesi sansür memuru tarafından kendisine kapatılma yazısı gönderilse de yazı resmî bir nitelik taşımadığından Alemdar ertesi gün de çıkmıştı. Zira

Belge 1: Sansür memuru tarafından Alemdar gazetesine gönderilen ve gazete tarafından yayımlanan tatil-name. Alemdar, 6 Şubat 1919, 1.

¹⁰⁴ Aşuroğlu, a.g.e., 22.

¹⁰⁵ Alemdar, 5 Şubat 1919, s. 2.

¹⁰⁶ Alemdar, 6 Şubat 1919, s. 1.

bu kapatılma olayı polis marifetiyle gerçekleştirilmişti. *Matbuat Kanunu*'nun ilgili maddesinin devre dışı bırakıldığı bu süreç aslında geleneksel otoritenin de çöküşünü göstermekteydi. Merkezi otoritenin zayıfladığı bu dönemde bir polis memurunun yani mikro-iktidarın devreye girdiğini ortaya koyuyordu. *Alemdar*'ın 6 Şubat 1919 tarihli sayısının ilk sayfası neredeyse bu meseleye ayrılarak gazetenin kapatılmasının haksız, hukuksuz, adaletsiz ve tamamen keyfi olduğu vurgulanmış, Refii Cevad da başmakalesini bu konuya ayırmıştı. Refii Cevad tarafından "Polis Müdür-i Umumisi Halil Beyefendiye" it-hafla yazılan "Hak ve Kuvvet" başlıklı yazıya Tevfik Fikret'in:

"Zâlimin topu var, güllesi var, kal'ası varsa

Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır"

beyti epigraf olarak seçilmişti. Refii Cevad yazısında, gazetecilerin *gayr-i kanuni* [kanuna aykırı] bir tuzakla avlandığını söyleyerek yazısına başlıyordu. Gazetenin 5 Şubat 1919 tarihli sayısının basılarak dağıtılmayı beklediği esnada toplatılması Refii Cevad'ı epeyce hiddetlendirmişti. Refii Cevad'ın fikrince Halil Nedim'in uyguladığı kanunsuzluk Talat Paşa'ninkinden farklı değildi. Aynı yazıda Refii Cevad, Halil Nedim'e *Alemdar*'ı kimin emriyle tatil ettirerek toplattığını sormuş, sorunun cevabını da aynı yazıda kendisi vermişti. O yazıda şöyle diyordu: "*Dahiliye Nazır Vekili Beyefendi'nin emriyle mi? Hayır. Sadrazam Paşa Hazretlerinin emriyle mi? Yine hayır. Bu emir doğrudan doğruya sizin tarafınızdan verilmiş idi.*"¹⁰⁷ *Alemdar*'ın kapatıldığını bildiren tatil-name gece geç vakitlere doğru tebliğ edilmişti. Refii Cevad'ın fikrince Halil Nedim gecenin zulmetine sığınmak istediğinden böylesi bir yolu tercih etmişti:

*"Sabah olunca Alemdar'sız kalan karilerimize yetiştirmekte olduğumuz gazetemizi neden toplattınız? Çünkü efkar-ı umumiyenin ağır istihzasından siz de utandınız. Müdür-i Umumi Beyefendi, kimseden emir almayarak kendinizi, tahlil etmek istediğimi bir kuvvete dayanarak gazetemi toplatma tedbirinin pek çirkin, pek bi-mana olduğuna zannederim siz de kailsiniz."*¹⁰⁸

Refii Cevad bu defa açık bir biçimde Halil Nedim'in şahsiyetini hedef almaya başladı. Kendisinin iktidarsız, liyakatsiz olmakla beraber kanunu düşünür, kanunu sever bir adam olarak tanıdığını zannettiğini söyledikten sonra, Halil Nedim'in bu tavrının kendilerini, milleti utandırdığını ve hatta Refii Cevad'ın *misafirlerimiz* dediği işgal kuvvetlerinden dahi utandıklarını ekleyerek yazısına şöyle devam etti:

*"Bizi siz utandırdınız. Kendinizi Meşrutiyet tarihçesinde tuluunu alkışladığımız idarenin kanunu baltalayan bir polis müdür olmak üzere tanıttınız. Sizden menkul olan rivayetinize göre dünyaları fetheden bir cihangir bile olsanız vaziyetinizin bütün fezailinizi unutturacak derecede ağır olduğunu kabul ediniz."*¹⁰⁹

¹⁰⁷ *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

¹⁰⁸ *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

¹⁰⁹ *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

Alemdar'da çıkan bir yazıda Halil Nedim'in savaş meydanından kaçtığı yazılmıştı.¹¹⁰ Refii Cevad bu meseleye yeniden dönerek kendisini hıyanetle itham etmediklerini, kendisinde bulunan fakat sonradan kaybolan evraka istinaden bu konudan bahsettiklerini söyleyerek, bu haberi neden tekzip etmediğini sordu. Aynı sayıda ise gazete gönderilen tatil-name üzerine, meseleyi protesto etme kararı aldı; çünkü Polis Müdürü Halil Bey'in "*bu kanun-şikenane harekatıyla duçar*" olduklarından maddi ve manevi zarara uğramışlardı ki *Alemdar*'ın kapatılması keyfi bir meseleydi. *Alemdar*'ın aynı sayısında Dâhiliye Nezareti Vekalet-i Celilesine takdim edilen istida-name/dilekçe ile protesto-name yayımlandı. *Alemdar* gazetesi yöneticilerinden Recai Nüzhet ve Refii Cevad, gazetenin hukuka aykırı şekilde sansüre uğradığını ve dağıtımının polis müdahalesiyle engellendiğini bildirerek, yetkisiz ve imzasız bir belgeye dayanarak yapılan bu işlemden sansür memurlarının ve polis yetkililerinin görevlerini kötüye kullandığını ifade etmişti. Mevzuata göre bir gazetenin yayınının ancak mahkeme kararıyla veya Meclis-i Vükela kararıyla durdurulabileceğini, ancak bu usullerin hiçbirine uyulmadan keyfi biçimde gazetenin dağıtımının engellendiğini vurgulamış, bu sebeple sorumlular hakkında yasal işlem başlatılmasını ve uğradıkları maddi ve manevi zararların giderilmesini talep etmişlerdi.¹¹¹

Gazetenin yetkisiz bir şekilde kapatılmasından dolayı yukarıdaki tatil-nameyi gönderen memura, ertesi gün Matbuat-ı Umumiye Müdürü Salih Bey işten el çekirmiş, bu durum *Alemdar*'ı son derece memnun etmişti. Gazetede yazıldığına göre Salih Bey "*usul-i kanuna riayeti şayan-ı takdir*" [Kanuna uygun davranışı takdir edilmeye değer] bir kimseydi; fakat "*aciz bir memur üzerinde usulsüz ve kanunsuz bir surette icra-yı nüfuz ederek azline sebep olan Polis Müdür-i Umumisi de o derece layık-ı itap*"dı.¹¹² Halil Nedim'in yetkisiz bir şekilde gazeteyi kapatmak istemesi birtakım huzursuzluklara neden olduğundan 6 Şubat 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararıyla gazete resmi olarak da kapatıldı. Kararda gazetenin kapatılma gerekçesi ise polisi müdürünün şahsına yapılan neşriyat gösterildi:

"Meclis-i Vükela Müzakeratına Mahsus Zabıt-name

Hülasa-i Meali

Alemdar gazetesinin evvelki akşam tebligat-ı mesbuk hilafında hareketinden dolayı sansür heyetince tetkikatından imtina edilmesinden naşi intişar etmemesi icap ettiği halde Polis Müdür-i Umumisinin şahsına karşı bir hayli tarızatı havi olarak neşredilmiş olmasından emr-i ahire değin ve Tasvir-i Efkar ile Jouvert gazetelerinin de takibatı müstelzem mevad

Belge 2: Polis Müdürüne hakareten ötürü *Alemdar*'ın kapatılmasına dair Meclis-i Vükela kararı. BOA, MV, 214/65.

¹¹⁰ *Alemdar*, 4 Şubat 1919, s. 1.

¹¹¹ *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

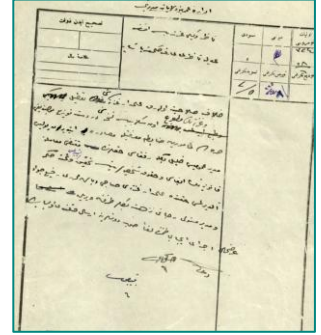
¹¹² [Zavallı bir memuru usulsüz ve kanunsuz bir şekilde etkileyerek görevden alınmasına sebep olan Polis Müdürü, aynı derecede kınanmayı hak ediyor.] *Alemdar*, 6 Şubat 1919, s. 1.

muhtevi olmamakla beraber kezalik sansürün mezuniyeti olmaksızın intişarından dolayı bir gün müddet ile tatili düvel-i itilaftıye fevkalade komiserleri murahhasları tarafından talep edilmekte olduğu beyanıyla istizanı mutazammın Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesinin Hariciye Nazırı Beyefendi tarafından tevdi olunan müzekkeresi okundu.

Kararı

İş'ar-ı vaki-i münasip görüldüğünden o veçhe ile icra-yı icabının cevaben Hariciye Nezaretine izbarı tezekkür kılındı. İmza."¹¹³

Böylelikle gazetenin kapatılması resmiyete dökülse de Halil Nedim Bey anılarında gazeteyi kendi isteğiyle kapatıldığını anlatıyordu. Gazeteyi kapatma sebebi Halil Nedim'e göre kişisel meseleler değil, devletin çıkarları içindi. Zira *Alemdar*'ın sütunlarında son zamanlarda artan sataşmalar, Polis Müdürü'ne göre halkın nazarında hükümetin zaafından ileri geldiğinin düşünmesine sebep oluyordu. Bunun üzerine Halil Nedim Bey gazeteyi Dâhiliye Nazırına okutarak kapatılmasının gerektiğini söylemiş, "mevkiine pek hâris olan İzzet Bey, her muamelesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkasını memnun" etmek istediğinden gazetenin kapatılmasına itiraz etmişti. Halil Nedim Bey, Sadrazam Tevfik Paşa'ya da aynı taleple gitmişse de yine bir sonuç alamamıştı. Bunun üzerine Halil Nedim kendi isteğiyle ve şu gerekçeyle gazeteyi kapatmaya karar vermişti:

Belge 3: Refii Cevad Ulunay ve Baban-zade Recai Nüzhet tarafından verilen arıza sonucu alınan karar. BOA, DH.İ.UM, 19/1

"Halbuki memleket ve milletimizin istikbal ve istiklâlinin mevzuubahis olduğu çok nazik ve elim bir zamanda hükümet kuvvetlerine hücumun birçok mazarratlarını görmek muhakkak idi. İşte bu sebeple hiçbir yerden emir almaksızın *Alemdar* gazetesini müddetsiz tatile mecbur oldum."¹¹⁴

Alemdar'ın müddetsiz tatili üzerine Refii Cevad, gazeteyi yeniden faaliyet geçirmek için çareler arıyordu. Bunun üzerine İngiliz Amirali Sir Galtrop'a müracaatla gazetenin yeniden neşre başlaması için teşebbüste bulunmuştu. Galtrop da bir İngiliz binbaşısını Halil Nedim'e göndererek cezanın yeterli görülmesi durumunda gazetenin neşrine izin vermesi için ricacı olmuş ve bu teşebbüsten sonra Halil Nedim, *Alemdar*'ın neşrine müsaade etmişti. Halil Nedim gazetenin yeniden neşrine müsaade etse de gazete Meclis-i Vükela kararıyla kapatıldığından açılması için de Meclis-i Vükela kararı gerekiyordu. Halil Nedim yetkilerini aşarak *Alemdar* gazetesini kapatmıştı. Oysa kanunen kendisinin gazete kapatma yahut açma yetkisi yoktu. Dolayısıyla gazetenin Polis Müdürü tarafından kapatılması usule aykırıydı.¹¹⁵ Kaldı ki *Alemdar*'daki protestoda bu

¹¹³ BOA, MV, 214/65.

¹¹⁴ Aşuroğlu, a.g.e., 29.

¹¹⁵ Önceki dönemlerde bu uygulama görülmüyordu. 1857 tarihli *Matbaalar Nizamnamesi*'nin yedinci maddesi polise, devlete ve memlekete zararlı gördüğü neşriyatı herhangi bir mahkeme kararı olmadan toplatma kararı verilmiş, daha sonra bu uygulama kaldırılmıştı: "*Memalik-i Mahrusa'da mülkçe ve devletçe*

husus vurgulanmış, adaletsizliğin bir an evvel çözülmesi istenmişti. Refii Cevad ve Recai Nüzhet Beyler tarafından verilen ariza sonucu şu karar alınmıştı:

“İdare-i Umumiye-i Vilayet Müdüriyeti

Nazır Vekili İzzet Beyefendi

Adliye Nazırı Arif Hikmet Paşa'ya

Hilaf-ı salahiyyet olarak Alemdar gazetesini tatil ve gazetenin matbu on sekiz bin nüshasını derdest-i tevzi bulunduğu sırada memurin-i zabıta marifetiyle müsadere ettiren Polis Müdür-i Umumi Halil Bey'le rüfeka hakkında muktezi muamele-i kanuniyenin ifası ve hukuk-ı şahsiyelerinin tahkik edilmesi ve taht-ı hükme aldırılması hakkında Alemdar gazetesi sahibi ve baş muharriri Refii Cevad ve müdür-i mesulü Recai Nüzhet Beyler tarafından verilen arzuhal icra-yı icabı zımında leffen savb-ı devletlerine irsal kılındı. Ol babda. 8 Şubat 1335.”¹¹⁶

Dönemin iktidar ağında son derece etkin bir şekilde faaliyet gösteren işgal kuvvetleri gibi dış aktörler de yani İtilaf memurları da meseleye dahil olmuş, böylelikle Alemdar'ın yeniden neşri için gerekli yazışmalar başlamıştı:

“Matbuat-ı Umumiye Müdürlüğü

Düvel-i İtilafiye memurlarının müştereken vukubulan talebi üzerine 6 Şubat 1335 tarihinde Meclis-i Vükela karar-ı alisiyle tatil edilmiş olan Alemdar gazetesinin eyyam-ı tatiliyesi kafi görülerek yeniden intişar etmesine fevkalade komiserlerce muvafakat edilmekte olduğu çakerlerine tebliğ edilmiş olmakla keyfiyetin karar-ı aliye iktirarı hususuna müsaade-i celile-i nezaret-penahileri seza-var buyurulmak babında. Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine Memur Mehmet Salih. 11 Şubat 1335.

Alemdar gazetesinin tekrar intişarına Meclis-i Ali-i Vükelâca müsaade olunmuştur. Bu babdaki karar bilahare tebliğ olunmak üzere muamele-i lazimenin ifası zımında Matbuat-ı Umumiye İdaresi'ne. Mustafa Reşid. 11 Şubat 1335.”¹¹⁷

İşgal kuvvetlerinin gazetenin açılmasında etkin bir rol oynamaya başlamasıyla 11 Şubat 1919 tarihli İtilaf memurlarının isteği üzerine 12 Şubat 1919'da Meclis-i Vükela kararıyla Alemdar'ın yeniden neşrine karar verildi. Gazetenin yeniden neşri için resmî otorite olan Meclis-i Vükela kararı gerekliydi; fakat bununla birlikte işgal kuvvetlerinin de bu süreçteki tavrı mevcut hükümet otoritesinin ne denli zayıfladığının bir göstergesiydi:

---

muzır olan kütüb ve resaili tabettirmeğe cesaret eden olursa o makulelerin bastırdıkları şeyler canib-i zabıtyeden derhal ahz ve zabt olunacaktır.”; Bkz: Düstur, II (Matbaa-i Amire, İstanbul, 1872-1873), s. 227-228; Cevdet Kudret Solok, Abdülhamit Devrinde Sansür II, (İstanbul: Cumhuriyet, 2000), 22; Süleyman Kâni İrtem, Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller, haz: Osman Selim Kocahanoğlu (İstanbul: Temel Yayınları, 1999), 178.

¹¹⁶ BOA, DH.İ.UM, 19/1.

¹¹⁷ BOA, BEO, 4556/341639.

“Meclis-i Vükela Müzakeratına Mahsus Zabıt-name

Hülasa-i Meali

6 Şubat 1335 tarihinde muvakkaten tatil edilmiş olan Alemdar gazetesinin eyyam-ı tatiliyesinin kıfayetine mebni yeniden intişarına müsaade itası hakkında Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetinin müzekkeresi kıraat olundu.

Kararı

Mezkur gazetenin ber-mucib-i işar devam-ı intişarı bi't-tensip keyfiyetin Hariciye Nezaretine tebliği tezekkür kalındı. 12 Şubat 1335.”¹¹⁸

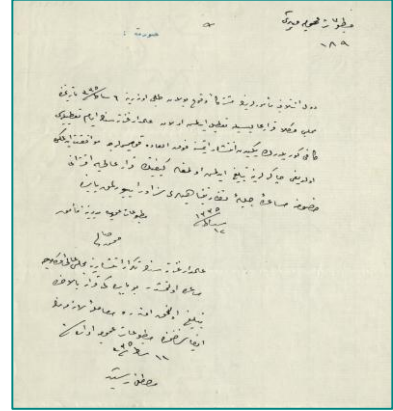
Hariciye Nezareti tarafından ise Alemdar gazetesinin yeniden neşrine müsaade edilen karar yayımlandı:

“6 Şubat 1335 tarihinde muvakkaten tatil edilmiş olan Alemdar gazetesinin eyyam-ı tatiliyesinin kıfayetine mebni devam-ı intişarı Meclis-i Vükelaca tensip edilmiş olmakla iktizasının ifası sibakında. 12 Şubat 1335.”¹¹⁹

İstanbul hükümetinin otoritesinin zayıfladığını ve işgal güçlerinin bu süreçteki yetkilerinin farkında olan Refii Cevad, bu yetki karmaşasından yararlanmış ve bu güçleri de meseleye dahil ederek gazetenin yeniden faaliyete geçmesini sağlamıştı. Çünkü dönemin iktidar ilişkileri, işgal güçlerini de kapsayan bir ağ içinde işliyordu. Bir bakıma İstanbul Hükümeti, kararlarını İtilaf Kuvvetlerinin gölgesi altında alıyordu. Refii Cevad'ın da İtilaf güçlerini devreye sokmasıyla beraber 13 Şubat 1919 tarihli sayısında Alemdar okurlarına yeniden neşriyata başladıklarını duyurdu:

“Alemdar, sekte-i tatile duçar olmuş, altı günden beri intişar edememişti. Ahiren bu müddet kafi görülerek tekrar neşrine müsaade verilmesi üzerine bugünden itibaren tekrar vazife-i neşriye ve vataniyesini ifaya başlıyor.”¹²⁰

Refii Cevad o günden sonraki yazılarında aldığı emir üzerine Polis Müdüriyeti-Umumiyesinden ve özellikle Halil Nedim'den bahsetmeyeceğini ima ediyordu; çünkü Sir Amiral Galtrop kendisine bu hususa kayıtsız şartsız uyması gerektiğini; ancak bu şekilde gazetenin yeniden neşri için aracı olacağını söylemişti. Bir süre bu şekilde devam edip aldığı emre uyan Refii Cevad, Hürriyet ve İtilaf Fırkası kabinesinin teşekkül

Belge 4. İtilaf memurlarının talebi üzerine Alemdar'ın tekrar intişarına Meclis-i Ali-i Vükelaca müsaade edilmesi. BOA, BEO, 4556/341639.

¹¹⁸ BOA, MV, 214/73.

¹¹⁹ BOA, BEO, 4556/341639.

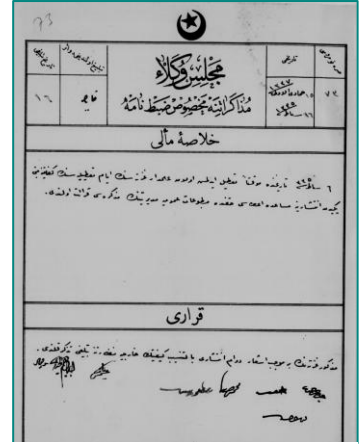
¹²⁰ Alemdar, 13 Şubat 1919, s. 1.

etmesinden sonra bir kez daha Halil Nedim'e hücum etmiş ve kendisinin görevinden azledilerek yerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası azasından Nurettin Bey'in getirildiğini duyurmuştu.¹²¹ Nitekim 23 Haziran 1919'da gazeteler, Halil Nedim'in "sıhhi durumu"nu ileri sürerek istifettiğini ve yerine Üsküdar Mutasarrıfı Nurettin Bey'in getirildiğini yazmıştı.¹²²

Halil Nedim, *Alemdar*'ı kapatmıştı; fakat kendisi de gazeteye verdiği zararın farkındaydı. Ayrıca bir gazetenin kapatılmasının fikir hareketlerini engellemenin yanında maddi zararları da vardı. Evvela gazete çalışanları gazete kapalı kaldığı sürede ücretlerini alamıyordu. Nitekim Namık Kemal daha 1873 yılında *İbret* gazetesindeki yazılardan birinde bunu söylemişti:

*"Hangi gazete kapansa, sahibini tabiatıyla maişetinden mahrum etmez mi? Mülkümüzde esbab-ı taayyüşün killet-i nevine nazaran bu mahrumiyet bir gazete sahip ve muharririni aç da bırakabileceğine şüphe olunabilir mi? Ya dünyada açıklıkla mücazata cevaz var mıdır?"*¹²³

Bir gazetenin kapatılması gazete sahipleri ve çalışanları için ciddi bir maddî kayıp demektir. Gazetenin sahibi/sahipleri başta olmak üzere yazarları, mürettepleri, makinecileri, hademesi, satıcılarıyla daha birçok ilgilileri vardı. Bir gazete sayesinde aşağı yukarı yüz kadar insan geçiniyordu. Gazetenin bir günlük tatili o kadar insanın kazancına engel olmaktı.¹²⁴ Nitekim 1885 yılında kapatılan ve 21 gün boyunca kapalı kalan *Tercüman-ı Hakikat*, bu süre içindeki zararını günlük 300-400 lira olarak kaydetmişti.¹²⁵ *Alemdar* gazetesi de süreçte sadece bir günlük nüshalarının toplatılmasından 15.000 lira zarar etmişti. Halil Nedim belki o günün şartları içerisinde hızlıca bir karar almış ve bu kararın neticesini çok düşünmemişti. Çok geçmeden kendisi de hatasının farkına varmıştı ki *Alemdar* gazetesinin altı günlük kapatmadan ötürü uğradığı zararı telafi etmeye "aynı zamanda insanlık dersi vermeye"¹²⁶ çalışmıştı. Nitekim anılarında kendisi de bunu kabul ediyordu. İttihat ve Terakkinin kurucu üyelerinden olan ve 1919 yılında intihar eden Doktor Reşit Bey'in intihar ettiği esnada üzerinden çıkan hatıratı yayımlaması için *Alemdar*

Belge 5: Alemdar gazetesinin yeniden neşriyata başlayacağını Hari-ciye Nezaretine tebliği. BOA, MV, 214/73

¹²¹ Aşuroğlu, a.g.e., 30.

¹²² *İstiklal Harbi Gazetesi*, 23 Haziran 1919, s. 2; *İkdam*, 22 Haziran 1919, s. 1.

¹²³ *İbret*, 16 Zilkade 1289-3 Kanun-i Sani 1288 (1873), s. 2.

¹²⁴ Hasan Çelik, "Mütareke Dönemi Türk Kültür ve Edebiyat Hayatı 1918-1922" (Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2024), 131.

¹²⁵ Mert Öksüz, *Muharrir ve Matbuat: On Dokuzuncu Asırda Yazarlık Mesleği ve Bâbiâli Çevresinde Yayıncılık Faaliyetleri*, (İstanbul: Libra Kitap, 2022), 256.

¹²⁶ Aşuroğlu, a.g.e., 48.

gazetesine vermiş,¹²⁷ Refii Cevad da hatıratın neşri sayesinde ettiği zarar ve ziyanı fazlasıyla çıkararak Halil Nedim Bey'e teşekkür etmişti.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonraki süreç -özellikle 1919 yılı- her açıdan sıkıntılı ve muğlaklıktı. Bu muğlaklık sonraki yıllarda da devam etmiş, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla ortadan kalkmıştı. Bununla beraber yine Mütareke yılları “*idari ve askeri unsurların yetki sınırlarının*”¹²⁸ birbirine karıştığı bir dönemdi; çünkü Mütareke kendinden önceki dönemin de karmaşıklığını miras olarak almış, dönemin kendine has özellikleri bu durumu daha belirgin hale getirmişti. Neyin ne olacağı henüz kestirilemiyordu. Birinci Dünya Savaşı bitmiş; fakat hemen arkasından İstanbul limanı İtilaf Devletleri'nin gemileriyle dolmuştu. Böylesi bir ortamda gazetecilik çok sakıncalı bir işti.¹²⁹ Cihan Harbi zamanlarından uygulanan askeri sansür kalkmış mıydı, yoksa devam ediyor muydu? Yoksa bunun yerine başka bir sansür gelecek miydi? O dönemin gazetecilerinin aklındaki en önemli soru buydu. Mütareke ilan edildiği için Türk basını sansürün de kalkacağını düşünüyordu. 1918'in kasımından 1919'un 4 şubatına kadar basın neredeyse bu meseleyle meşguldü. 4 Şubat 1919'da akıllardaki sorular cevabını bulmuş; zira Sultan Vahdeddin'in imzasıyla sansür kararnamesi yürürlüğe konmuştu.¹³⁰

Sansür hemen her dönemde bir biçimde kullanılmış ve bundan ötürü gazeteler/dergiler kapatılmıştı. Fakat çoğunlukla bu kapatmalar belli bir sebebe dayanıyordu: Sansür kurulunun izin vermediği bir yazıyı yayımladığı için kapatılanlardan hükümete muhalefetten ötürü kapatılanlara varıncaya kadar. *Alemdar*'ın kapatılma sebebi ise büsbütün başka ve keyfi bir kapatmaydı ki zaten Halil Nedim kimi durumlarda yetkilerini aşarak keyfi birtakım kararlar almıştı. Örneğin, Heyet-i Teftişîye Müdürü Kemal Bey'in azli usule uygun değildi ve bu dönemde Halil Nedim'in uygulamalarındaki başkaca kanunsuzluklar basına yansımıştı. Mesela; *Yeni Gün* gazetesi, Polis Müdür-i Umumisi Halil Bey'in bazı memurları kanunsuz ve sebepsiz azlettiğini söyleyen bir haber yayımlamıştı. O haberde Polis Müdüriyetinin Dâhiliye Nezaretine ait yetkileri suistimal ettiği¹³¹ ve Polis Müdüriyeti tarafından Beyoğlu, Beşiktaş ve diğer merkez memurlarına “memuriyetinize hitam verilmiştir.” yazılı bir tezkere gönderildiği iddia edilmişse de bu haber ertesi gün Polis Müdüriyeti tarafından yalanlanmıştı. *Sabah* gazetesi, Polis Müdüriyeti erkanından biriyle mülakat gerçekleştirerek bu iddiayı sormuştu. O kişinin söylediğine göre, Halil Bey göreve geldikten sonra Polis Müdüriyetinden üç merkez memuru, bir heyet-i teftişîye reisi, bir müfettiş, bir de şube yardımcısı haklarında şikâyet

¹²⁷ Doktor Reşit'in hatıratı *Alemdar* gazetesinde “Tevkiften İntihara Kadar” başlığıyla 1 Mart 1919 ila 7 Nisan 1919 tarihleri arasında iki defter halinde yayımlanmıştı. Hatırat daha sonra Ahmet Mehmetefendioğlu tarafından *Sürgünden İntihara Dr. Reşid Bey'in Hatıraları* adıyla 1992 yılında yeni harflerle neşredilmiştir.

¹²⁸ Korkmaz, *a.g.m.*, 29.

¹²⁹ Topuz, *a.g.e.*, 110.

¹³⁰ Çelik, *a.g.t.*, 120-122.

¹³¹ *Yeni Gün*, 18 Kanun-i Evvel 1918, s. 2.

olduğundan ihraç edilmişti.¹³² Yukarıdaki örnekte olduğu gibi *Alemdar*'ın kapatılması ve nüshalarının toplatılması da kanuna uygun değildi; çünkü *Matbuat Kanunu*'nun 23. Maddesiyle bir gazete/derginin kapatılması belli şartlara bağlanmıştı. İlgili maddeye göre bir gazetenin kapatılmasının şartı şöyleydi: “*Devletin emniyet-i dahiliye veya hariciyesini ihlal edebilecek surette neşriyatta bulunan gazete ya risaleler muhafaza-i sükûn ve emniyet için muvakkaten Meclis-i Vükela kararıyla tatil olunabilir.*”¹³³ *Matbuat Kanunu*'nda bir gazetenin kapatılmasının ancak Meclis-i Vükela kararıyla mümkün olabileceği açıkça belirtilmesine rağmen Halil Nedim kanunun hilafına hareket etmişti. Halil Nedim, kendi isteğiyle *Alemdar*'ı kapatmış; Meclis-i Vükela kararı ise bundan sonra çıkmıştı. Muhtemelen hükümet kanunsuzluğu hemen fark etmiş ve gazetenin kapatılmasını resmileştirmek için böylesi bir yola başvurmuştu. Meclis-i Vükela kararı olmadan bir gazetenin kapatılması şüphesiz birtakım huzursuzluklar yaratmışsa da, önceki senelerde de benzer durumlar görülmüştü. Nitekim Namık Kemal daha 1872 yılında mahkeme kararı olmadan gazete kapatılmasına karşı çıkarak “*muhakemesiz nefyolunmak, muhakemesiz habs-i lisana uğramak... gazetecilere mahsus bir bela mıdır?*”¹³⁴ diye sormuştu.

Refii Cevad ile Halil Nedim arasındaki karşılıklı sürtüşme ve iddialar *Alemdar*'ı kapatılmaya götüren sürecin taşlarını döşemişti. Hükümete yahut devlet adamlarına muhalefetten ötürü kapanan gazete ve dergiler vardı; fakat bir devlet memuruna yönelik neşriyattan ötürü kapatılan gazete ve dergi matbuat tarihinde görülen bir uygulama değildi. Dolayısıyla bu kapatılma olayı sansür tarihi açısından hayli ilginç özellikleri bünyesinde barındırmaktaydı. Halil Nedim'in buradaki davranışı aslında Türk sansörlerinin davranışına benzemekteydi. Onlar da kimi zaman kendilerince sakıncalı gördükleri yazıları, kitapları keyfi bir biçimde sansürlüyordu. Kimi zaman da mimlenen bir ismin eserini okumadan “*basılamaz*” damgasını vuruyordu.¹³⁵ Basın tarihinde bunun örneklerini çokça görmek mümkündü.

¹³² *Sabah*, 19 Kanun-i Evvel 1918, s. 1.

¹³³ *Düstur*, VI (Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1334), 49.

¹³⁴ *Diyojen*, 9 Ağustos 1288, s. 2.

¹³⁵ Adnan Giz, *Bir Zamanlar Kadıköy 1900-1950*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 153.

Sonuç

Türk tarihinin kısa ama etkili dönemlerinden Mütareke ve Millî Mücadele yılları, hemen her alanda olduğu gibi sansür ve basın tarihi açısından kendine has özelliklere sahipti. Bu özelliklerin başında iki başlı sansürün olması yatıyordu. Bir yanda İstanbul Hükümeti'nin, diğer yanda ise İtilaf Kuvvetleri'nin sansürü. Sansürün bu denli sıkı işletilmesi birtakım zafiyet ve keyfiyetler de meydana getirmişti. İstanbul Hükümeti'nin otoritesinin zayıflaması, bununla beraber işgal kuvvetlerinin yeni bir otorite olarak meşruiyet kazanmaya çalışması bireysel uygulamaları/inisiyatifleri keyfiyete dönüştürmeye başlamış, yer yer kanunlar işletilemez hale gelmişti. Bir gazete yahut derginin kapatılması, tatil edilmesinin şartları *Matbuat Kanunu*'yla belirlenmişti; fakat neyin sansüre takılacağı, hangi ifadelerin sansür memurları tarafından üstünün çizileceği tam olarak bilinmiyordu. Burada asıl önemli unsur sansür memurlarıydı; çünkü sansür memurları bazen keyfi olarak bir yazının yayımlanmasına işgal kuvvetlerini gücendirir endişesiyle müsaade etmiyordu. İstanbul Polis Müdür-i Umumi Halil Nedim tarafından *Alemdar*'ın kapatılma macerası da kısmen bu şekilde işlemiş, İttihat ve Terakki Fırkası üyelerinin tutuklanma haberleriyle başlayan bu süreç gün geçtikçe farklı bir yöne evrilmiş, mesele karşılıklı iddialarla ilerlemeye, otorite boşluğu bireysel uygulamalarla doldurulmaya çalışılmıştı. Bundan dolayı İstanbul Polis Müdürü Halil Nedim tarafından *Alemdar*'ın kapatılması bu kaotik ortamın çarpıcı örneklerindendi. Bununla beraber, Refii Cevad'ın Halil Nedim'e dair yazdıklarında gazetenin kapatılmasına sebep olacak bir durum yoktu. Dolayısıyla bu mesele bir bakıma kendi içinde bazı belirsizlikleri de barındırıyordu ve mesele ilerledikçe Halil Nedim'in aslında kişisel meselelerden ötürü gazeteyi kapattığı anlaşıyordu; çünkü *Matbuat Kanunu*'nun 23. Maddesi son derece açıktı ve Refii Cevad'ın adı geçen yazılarında devletin iç yahut dış güvenliğini ihlal edecek herhangi bir ibare yoktu. Dolayısıyla Halil Nedim, burada açık bir biçimde yasal otoriteyi ihlal etmiş, kendi mikro-otoritesini kullanmaya başlamıştı. Bu da Mütareke Dönemi'ndeki İstanbul Hükümeti'nin siyasi iktidarının zayıfladığına işaret ediyordu. İstanbul Hükümeti'nin zayıflığıyla beraber işgal kuvvetlerinin de etkisi bu boşluğu daha belirgin hale getirmişti. Bir bakıma Halil Nedim, zayıflayan otorite boşluğunu doldurmayı üstlenmişti. İşin bu yönü dikkate alındığı zaman Halil Nedim'in neden keyfi bir şekilde karar alıp gazeteyi kapattığı ortaya çıkıyordu; çünkü Halil Nedim aslında gücünü buradaki siyasi boşluktan alıyordu. *Alemdar*'ı önce süresiz, daha sonra ise geçici olarak kapatmaya götüren süreç incelendiğinde, gazetenin kapatılma sürecinin keyfiliğinin nereden kaynaklandığı anlaşıyordu. Gazetenin kapatılma nedeni basit bir mesele gibi dursa da, devrin şartlarını, kanunların işleyiş ya da işletiliş tarzını göstermesi bakımından önemliydi. Basın tarihinde gazete kapatmaları umumiyetle iktidar ile gazete sahiplerinin çatışması şeklinde olmuşken, burada bir polis memuru ile gazete sahibinin karşı karşıya gelmesi söz konusuydu. Zamanının nezaketi içinde Halil Nedim, kendini böylesi bir kapatmaya muktedir görmüştü; çünkü kendi ifadesince devletçi yanı ağır basmış ve halk nazarında devletin itibarının sarsılmasını istememişti. Bir devlet memuru olarak kendisinin devleti temsil ettiğini düşünmüş ve kendisine gelen eleştirileri devlete gelmiş gibi telakki ederek gazeteyi kapatmıştı. Bir bakıma o, devletin otoritesini bu şekilde korumaya çalışmıştı. Halil Nedim'in bu durumu kapatma gerekçesi göstermesi -her ne kadar kendisi kanunun aksine hareket etse de- kendisinin geleneksel otoriteye dayanma çabasından ileri geliyor ve devletin kaybolan otoritesini yeniden tesis

etmeye çalışıyordu. Mütareke Dönemi gibi karışık bir zamanda Halil Nedim'in bireysel kararlar alabilmesi özellikle idari anlamdaki yetki karmaşası ve aşımını göz önüne seriyordu; çünkü hemen her anlamda belirsizlik söz konusuydu ve bu belirsizlik ortamında Halil Nedim'in basına da yansıyan keyfi karar ve uygulamaları dönemin istisnai vakalarından biriydi. *Alemdar*'ın kapatılmasının ilginç bir yönü de önce gazetenin kapatılıp, Meclis-i Vükela kararının ise sonradan çıkarılmasıydı. Oysaki önce Meclis-i Vükela kararı çıkar ve bu karar gazeteye tebliğ edildikten sonra gazete kapatılırdı; fakat burada süreç tersine işletilmişti. Halil Nedim, *Alemdar*'ın satışlarının halk arasında devletin zafiyeti şeklinde değerlendirileceğini düşünerek gazeteyi kapattığını anılarında yazsa da gazetenin kapatılma kararının alındığı Meclis-i Vükela kararında böylesi bir noktaya temas edilmemişti. Orada Halil Nedim'in şahsına yönelik neşriyatın gerekçe gösterilmesi meselenin kişisel boyutunu meydana çıkarıyordu. Bu da gazetenin tamamen Halil Nedim'in isteğiyle ve kendisine yönelik neşriyattan dolayı kapatıldığını doğrulayarak bir polis müdürünün devlet üzerindeki etkisini ortaya koyuyordu. Dolayısıyla *Alemdar*'ın Halil Nedim tarafından yetkisiz bir biçimde kapatılması bu dönemdeki yasal otoritenin çöktüğünü ve ortaya çıkan boşluğun bireysel olarak doldurulmaya çalışıldığını gösteriyordu. Aynı zamanda da yine gazete kapatma meselesi, olayın kişisel boyutunun yanı sıra dönemin sistematik bir sorununu da göstermesi bakımından dikkate değerdi. Bütün bu özellikler dikkate alındığında, *Alemdar*'ın kapatılma süreci Türk basın tarihinde eşine az rastlanır, biricik uygulama olarak tarihteki yerini almış, sansür uygulamalarının yalnızca sistematik bir baskı aracı olmadığını, aynı zamanda kişisel çekişmelerle de şekillenebileceğini göstermişti. *Alemdar*'ın kapatılması, Mütareke Dönemi'nde yasal otoritenin çöküşü ve bireysel inisiyatiflerin keyfiyete dönüşmesi açısından eşsiz bir örnekti. Bu olay, sansürün kişisel çekişmelerle şekillendiği mevcut dönemin aynası olarak da görülebilirdi. *Alemdar*'ın bu şekilde kapatılması, sansürün yalnızca devletin değil, bireylerin de elinde bir araca dönüşebildiği karmaşık bir dönemin çarpıcı örneği olarak basın tarihine geçmişti.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKLAR

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO) 4545/340803.

BOA İrade Dosya Usulü (İ.DUİT) 40/12; 39/61; 40/20.

BOA Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) 214/65; 214/73; 250/25; 213/55; 215/15; 216/84; 216/11.

BOA Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM) 19/1.

BOA Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BEO) 4556/341639.4.

BOA Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi (DH.EUM.SSM) 35/30.

BOA Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS) 49/93; 52/14.

Düsturlar

Düstur, II. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1872-1873.

Düstur, VI. Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1334.

Gazeteler

“Akim Kalan Bir Azil”, *Alemdar*, (3 Şubat 1919).

“Alemdar Gazetesi Müdürüne Tatilname”, *Alemdar*, (1 Kanun-ı Sani 1919).

“Alemdar Gazetesi,” *İkdam*, (4 Ağustos 1921).

“Alemdar Refikimiz”, *Peyam-Sabah*, (15 Kanun-i Evvel 1920).

“Alemdar”, *İkdam*, (8 Şubat 1919).

“Alemdar”, *Vakit*, (1 Teşrin-i Evvel 1920).

“Alemdar”, *Vakit*, (5 Mart 1921).

“Altı Gazetenin Tatili”, *Sabah*, (24 Kanun-i Sani 1919).

“Ati Gazetesinin Tatili”, *Yeni Gün*, (10 Kanun-i Evvel 1918).

“Dahili Haberler: Polis Müdürü İltica Ediyor”, *Alemdar*, (5 Şubat 1919).

“Dahiliye Nazır Vekilinin Beyanatı”, *Sabah*, (4 Şubat 1919).

“Dahiliye Nazırı Mustafa Arif Bey’in Nazar-ı Dikkatine”, *Yeni Gün* (18 Kanun-i Evvel 1918).

“Fırkaların Millete Beyannamesi”, *İdrak*, (22 Temmuz 1919).

“Gazete Tatili”, *Sabah*, (27 Kanun-i Evvel 1918).

“Gazeteler Hakkında Bir Karar”, *İkdam*, (20 Şubat 1919).

- “İdare-i Örfiye Cari Olan Mahallerde Her Nevi Kütüb ve Resail ve Evrak ile Matbuat-ı Mevkute ve Gayr-i Mevkute Hakkındaki 4 Cemaziyülevveli 1337 Tarihli Kararnameye Müzeyyel Kararname”, *Takvim-i Vekayi*, (7 Ağustos 1920).
- “İstanbul Polis Müdürü Halil İstifa Etti”, *İstiklal Harbi Gazetesi*, (23 Haziran 1919).
- “Karasu Efendi Hakkında Bir Müracaat”, *Alemdar* (4 Şubat 1919).
- “Karasu Efendi Hakkında”, *Söz* (4 Şubat 1919).
- “Karasu Efendi ve *Alemdar* Gazetesi”, *Söz* (6 Şubat 1919).
- “Karasu Efendi”, *Alemdar* (2 Şubat 1919).
- “Kimdir Bu Polis Memuru”, *İstiklal Harbi Gazetesi*, (7 Haziran 1919).
- “Matbuat Kanunu”, *Resmî Gazete*, (8 Ağustos 1931).
- “Matbuat Müdür-i Umumisi-Polis Müdür-i Umumisi”, *Alemdar* (6 Şubat 1919).
- “Matbuat Sansürü: Tebliğ-i Resmi”, *Vakit*, (2 Kanun-i Evvel 1918).
- “Muhterem Karilerimize”, *Alemdar* (13 Şubat 1919).
- “Ne Söylüyorlar”, *Alemdar*, (2 Şubat 1919).
- “Polis Heyeti Teftişçe Reisinin Azli Hakkında”, *Söz*, (4 Şubat 1919).
- “Polis Müdür-i Umumisi Firar Etmiş!”, *Alemdar*, (4 Şubat 1919).
- “Polis Müdiriyet-i Umumiyesi Nureddin Bey”, *İkdam*, (23 Haziran 1919).
- “Polis Müdiriyeti-Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti”, *Zaman*, (5 Mart 1919).
- “Polis Müdiriyetine Tayin”, *İkdam*, (5 Kanun-i Evvel 1918).
- “Polis Müdürü Bey’in Beyanatı”, *Söz*, (5 Şubat 1919).
- “Polis Müdürü Bey’in Mülakatı”, *Söz*, (5 Şubat 1919).
- “Polis Müdürü Halil Bey Hakkında Bir Tavzih”, *İkdam*, (4 Mart 1919).
- “Polis Müdürü ve İcraatı”, *Sabah*, (19 Kanun-i Evvel 1918).
- “Polis Müdürünün Beyanatı”, *Söz*, (4 Şubat 1919).
- “Polis Müdürünün Kanunsuz Harekâtına Karşı”, *Alemdar*, (6 Şubat 1919).
- “Sansür Memurunun Tatilnamesi”, *Alemdar*, (6 Şubat 1335/1919).
- “Tatil Edilen Gazeteler Yerine Diğerleri Çıkamayacak”, *Alemdar*, (20 Şubat 1919).
- “Tatil Olunan Gazeteler Başka Namla İntişar Edemeyecek”, *İstiklal*, (20 Şubat 1919).
- “Tayin”, *İkdam*, (22 Haziran 1919).
- “Tevkifat Etrafında”, *Sabah*, (3 Şubat 1919).
- Baban-zade Recai Nüzhet, “Protesto-name Sureti”, *Alemdar*, (6 Şubat 1919).

Baban-zade Recai Nüzhet, Refii Cevad [Ulunay], “Dahiliye Nezareti Vekalet-i Celilesine”, *Alemdar*, (6 Şubat 1919).

Namık Kemal, “Matbuat Nizamnamesi”, *Diyojen*, (9 Ağustos 1288).

Namık Kemal, “Türkçe Matbuat”, *İbret*, (16 Zilkade 1289-3 Kanun-i Sani 1288).

R. C. “Polis Müdür-i Umumisi Halil Bey’in Beyanatı”, *Ati*, (4 Şubat 1919).

Refii Cevad [Ulunay], “Arz-ı Şükran: Atebe-i Felek-mertebe-i Cenab-ı Padişahiye”, *Alemdar*, (15 Kanun-i Evvel 1918).

Refii Cevad [Ulunay], “Hak ve Kuvvet”, *Alemdar*, (6 Şubat 1919).

Refii Cevad [Ulunay], “Mesele Bir Haysiyet Meselesi”, *Alemdar*, (5 Şubat 1919).

Refii Cevad [Ulunay], “Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey”, *Alemdar*, (2 Ağustos 1919).

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ahmad, Feroz. *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.

Akşin, Sina, Sarp Balcı ve Barış Ünlü. *100. Yılında Jön Türk Devrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Alkan, Necmettin. “Emanuel Karasu ve İkinci Abdülhamid”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/11 (2010):180-195.

Aşuroğlu, Halil Nedim. *Mütareke Günlerinde İstanbul Polis Müdürünün Hâtıratı*. Haz: Ali Birinci, Yücel Yiğit, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2016.

Baykal, Hülya. “Millî Mücadele’de Basın”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 4/11 (1988): 471–780.

Birinci, Ali. “Hürriyet ve İtilaf Fırkasını Destekleyen Matbuat”. *Tarih ve Toplum* 42, (1987): 9–14.

Birinci, Ali. “Osmanlı Devleti’nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7/4 (2006): 291–349.

Blaikie, Norman. *Designing social research*. UK: Polity Press, 2002.

Çakır, Hamza. “Tercümân-ı Ahvâl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XL (Ankara 2011), ss. 495–497.

Çelik, Hüseyin. “Muhbir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXI (Ankara 2020), ss. 32–34.

Demirel, Fatmagül. *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007.

DİA. “Abdullah Paşa, Kölemen”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, I (İstanbul 1988), ss. 128.

Dikici, Ali. “İstiklal Madalyalı Polisler ve Yüzellilik Polisler”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 25/75 (2009): 523–574.

- Elmacı, Mehmet Emin. “Sivas Kongresi’nden Damat Ferit Paşa’nın İstifasına Kadar İstanbul Basınında Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele (Eylül 1919)”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 12/1 (2025): 465–505.
- Eldem, Edhem. “Emanuel Karasu Biyografisine Bir Devam?”. *Toplumsal Tarih*, 4/23 (1995): 43–45.
- Eryaman, Ayşe. “1909 Matbuat Kanunu Matbuat Hürriyeti Getirdi Mi? İkinci Meşrutiyet Osmanlı Meclisi Mebusan’ında ‘Matbuat Hürriyeti’ Tartışmaları (1909-1914)”. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 48 (2020): 43–64.
- Giz, Adnan. *Bir Zamanlar Kadıköy 1900-1950*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1988.
- Halikarnas Balıkcısı. *Mavi Sürgün*. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1983.
- İrtem, Süleyman Kâni. *Abdülhamid Devrinde Haftiyelik ve Sansür: Abdülhamid’e Verilen Jurnaller*. Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 1999.
- İskit, Server. *İlk Hususî Türkçe Gazetemiz Tercümaniahval ve Agâh Efendi*. Ankara: Ulus Basımevi, 1937.
- Karavelioğlu, Orhan. *Ali Kemal: Belki de Bir Günah Keçisi*. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.
- Karay, Refik Halid. *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2009.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Korkmaz, Ender. “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 19-20 (2012): 29–55.
- Ozansoy, Halit Fahri. *Edebiyatçılar Çevremde*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Öksüz, Mert. *Muharrir ve Matbuat: On Dokuzuncu Asırda Yazarlık Mesleği ve Bâbîâlî Çevresinde Yayıncılık Faaliyetleri*. İstanbul: Libra Kitap, 2022.
- Öymen, Onur. *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın: Dünyada ve Türkiye’de Sansür, Baskı ve Yönlendirme*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.
- Özkaya, Yücel. “İstanbul’un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul’dan Ankara’ya Kaçışı Olayı”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 5/13 (1988): 127–144.
- Özkaya, Yücel. “Millî Mücadele’de ‘Anadolu Ajansı’nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 1/2 (1985): 587–608.
- Solok, Cevdet Kudret. *Abdülhamit Döneminde Sansür I*. İstanbul: Cumhuriyet, 2000.
- Solok, Cevdet Kudret. *Abdülhamit Devrinde Sansür II*. İstanbul: Cumhuriyet, 2000.

- Soysal, İlhami. *150'likler*. İstanbul: Gür Yayınları, 1985.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*. Ankara: Güven Matbaası, 1969.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*. Ankara: TBMM Basımevi, 2023.
- Tellis, Winston. "Application of a case study methodology." *The Qualitative Report*, 3/3 (1997): 1–17.
- Tezcan, Asuman. "Âli Kararname ve Basın". *Selçuk İletişim*, 3/4 (2013): 166–172.
- Toprak, Zafer. "Bir Evrak-ı Muzır: Şehrah Gazetesi". *Tarih ve Toplum* 37, (1987): 45–47.
- Topuz, Hıfzı. *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1998.
- Türk geldi, Ali Fuat. *Görüp İşittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.
- Yazıcı, Nesimi. "İbret", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXI (İstanbul 2000), ss. 368–370.
- Yin, Robert K. *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Los Angeles: Sage Publications, 2014.

Tezler

- Çelik, Hasan. "Mütareke Dönemi Türk Kültür ve Edebiyat Hayatı 1918-1922". Doktora tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi 2024.
- Mıhçı, Sebahaddin. "Refi Cevat Ulunay ve Alemdar Gazetesi". Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, 2020.
- Özbek Giray, Özgül. "Kültür ve Edebiyat Hayatına Katkılarıyla Refi Cevat Ulunay". Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2009.